

KERKBEHEER

In deze uitgave:

- Brand zorgt in Hoek voor nieuw elan
- Periodieke gift: voor hetzelfde geld geeft u meer
- Kerkinterieurs in Nederland: een boek met 100 beschrijvingen
- Omvangrijk boekwerk over grafcultuur in Friesland

VERENIGING VOOR

KERKRENTMEESTERLIJK

BEHEER IN DE PKN

STOUT **consultancy**
visie op kerkenwerk

Volledige kerkelijke administraties

Reorganisaties (automatisering)
van kerkelijke administraties

Interim administrateur kerkelijk

Optimalisatie kerkbalans bureau
organisatieadvies

Scipio Online

LRP

TwinField

CashflowPro

Scannen / herkennen
van rekeningen

Tel: 06 21 83 73 95
info@stoutconsultancy.nl
www.stoutconsultancy.nl

GrafiServices is dé specialist in gedrukte communicatie voor de nationale en internationale markt. Van advies, vormgeving, prepress, drukken, nabewerking tot distributie. Ons team regisseert en ontzorgt voor opdrachtgevers hun communicatie met het beste resultaat.

GrafiServices

service voor
communicatie

Kanaalweg 30
3526 KM Utrecht
(030) 2 822 822
www.grafiservices.nl
info@grafiservices.nl

VELLEMA TORENUURWERKEN

Vellema Torenuurwerken is al meer dan zestig jaar gespecialiseerd in reparatie, restauratie en periodiek onderhoud van (monumentale) torenuurwerken en klokken. Vellema combineert kennis en respect voor historische- en monumentale waarde met de vele mogelijkheden van toepassing van eigentijdse (automatiserings)technieken.

Kijk op onze website voor meer informatie of bel ons voor een vrijblijvende afspraak: **0518 43 22 99**.

VELLEMA
TORENUURWERKEN

VELLEMA. PASSIE
VOOR MENS EN
TECHNIEK.

VELLEMA TORENUURWERKEN - GRIENEDYK 48 - HALLUM - WWW.VELLEMA.NL

kerkarchitect.nl

nieuwbouw | renovatie | uitbreiding | interieurontwerp

vka vankooten architectuur

Verantwoord lenen? SKG!

Gemeenten en kerken die behoren tot de Protestantse Kerk in Nederland kunnen bij Stichting Kerkelijk Geldbeheer sparen, lenen en hun betalingsverkeer regelen. Bovendien biedt SKG Online u de mogelijkheid digitaal betalingen te verrichten. SKG werkt zonder winstoogmerk. Met gunstige rentepercentages en lage kosten voor betalingsverkeer.

Want ons motto is: *Geld van de kerk voor de kerk!*

www.skggouda.nl

KERKBEHEER

Colofon

Dagelijks bestuur VKB

Mr. P.A. de Lange, Piershil, voorzitter
 Drs. C. de Raadt, Bodegraven, vice-voorzitter
 W.G. Roseboom, Nieuwegein, secretaris en
 2e penningmeester
 Drs. H. van der Wal, Heino, 2e secretaris
 Drs. H. van der Burg, Bedum,
 penningmeester
 Ir. B.P. de Wit RTD, Sprang-Capelle, lid
 G. Koffeman, Oudewater, lid

Ereleden

D.G. Bijl en drs. G. van Soest

Redactie

W.G. Roseboom, voorzitter, J.C. Riemersma,
 drs. J.M. Aarnoudse en R.M. Belder,
 eindredacteur

Centraal Bureau

Nicolaas Maessingel 271D,
 3311 KS Dordrecht
 E-mail: info@kerkrentmeester.nl;
 Tel. 078 - 639 36 66, fax. 078 - 631 59 49
 Website: www.kerkrentmeester.nl

Postadres administratie en redactie

Postbus 176, 3300 AD Dordrecht

Abonnementen

Abonnementsprijs per jaar voor leden van
 de VKB: 1 t/m 5 abonnementen € 25,-
 per abonnement; 6 t/m 10 abonnementen
 € 23,- per abonnement en 11 en meer
 abonnementen € 21,- per abonnement.
 Abonnementsprijs voor niet-leden
 € 28,- per abonnement.
 Deze prijzen zijn exclusief 6 pct. BTW.
 ISSN 1568-8712

Vormgeving

Grafisch Bureau DUS BV, Rotterdam

Druk

GrafiServices

Oplage

5.500 ex.
 © oktober 2016

Foto omslag

Kerkgebouw van de
 Hervormde gemeente
 te Bennebroek

INHOUD

Geen woorden, maar daden	281
Brand zorgt in Hoek voor nieuw eland	283
Periodieke gift: voor hetzelfde geld geeft u meer	285
Agenda voor kerkrentmeesters	286
Kerkinterieurs in Nederland: boek met 100 beschrijvingen	287
Kalender voor kerkrentmeesters	288
Lohmanorgel Farmsum weer in gebruik	288
Begraafplaatsen belaagd door jagers op Pokémons	288
Met Kerkbalans het jaar rond	289
Voorlichtingsboekje "Ruimte"	289
Geen bepleistering in Nieuwe Kerk Delft	290
Taborkerk Purmerend ingrijpend vernieuwd	291
De orgelbank	292
Rustplaats voor dienstboden	292
De Open Hof Harderwijk verkocht	292
Stichting Oude Gelderse Kerken neemt Walburgiskerk in Zutphen over	293
Inkomsten parochies in 2014 stabiel	294
Hervormd Kampen stoot Bovenkerk af	294
Duitse kerk wil geen bisschop	294
Recordbedrag aan Duitse kerkbelastingen	294
Hoe is te zien dat een avondmaalsbeker Luthers is?	295
Nicolaaskerk Herbarijum in handen van oecumenisch werkverband	295
Restauratie plafond hervormde kerk Oene	295
Omvangrijk boekwerk over grafcultuur in Friesland	296
Prachtige kerktoren voor Idskenhuisen	300
Toezegging aan SBKG Noord-Nederland van € 1,5 miljoen subsidie voor 60 kerkelijke gebouwen	300
Protestantse pioniersplek voor randkerkelijken	301
Protestantse gemeente Middelburg stoot kerken af	301
Kerkbalans 2017	301
Handleiding voor kerkrentmeesters	302
Hervormd Nunspeet krijgt nieuw kerkelijk centrum	302
Kerk Sint Nicolaasga	302
Blikseminslag in Grote Kerk Doesburg	302
Onderscheidingen van de VKB	303
Insignes van de Protestantse Kerk in Nederland	304
Koninklijke onderscheiding voor Kerkbalansadviseur Bert van der Toorn	304

Voorzitterskolom

Mr. Peter A. de Lange

Geen woorden, maar daden

Zo ongeveer mijn hele leven tot nu toe woonde en werkte ik 'onder de rook van Rotterdam'. Sinds onze synodepreses ds. Karin van den Broeke zich in de krant publiekelijk bekend maakte als Feyenoord-fan, zij het uiteraard gematigd en beschaafd, is het een stuk leuker om onder de rook van Rotterdam-Zuid lid van de Protestantse Kerk te zijn. Zeker nu het Feyenoord behoorlijk voor de wind lijkt te gaan. Alle gekheid op een stokje, waar ik naar toe wil is iets wat ik wel herken uit onze streek, namelijk het ethos van aanpakken. Dat komt terug in het clublied van de bekende Kuip-club: 'geen woorden naar daden'. Ook als het tegenzit (de stad moest weer helemaal opnieuw worden opgebouwd) worden de mouwen opgestroopt. Niet kletsen, maar poetsen, ook zo'n 010-gezegde. Nu is het in het geheel niet alleen een Rotterdamse eigenschap om te kunnen aanpakken. En er zijn – ook in het Rotterdamse – nog uitdagingen genoeg om aan te gaan.

Dat ik er aan denk, komt door de situatie waarin we als plaatselijke kerken en ook als landelijk kerk verkeren. Er is een forse agenda. Onze kerk zit in een veranderingsproces. De centrale dienstenorganisatie reorganiseert. De middenstructuur van de kerk (classes, regio's) gaat op de schop. Veel plaatselijke gemeenten moeten mensen en middelen herschikken. Kerkbeheer kan en moet daarbij niet achterblijven. Integendeel. Binnen de VKB-gelederen vinden we dat we als kerkrentmeesters een pro-actieve houding hebben aan te nemen. Het past niet (als het al ooit kon) om 'op de winkel te passen' of 'onze tijd uit te zitten'. We hebben de deskundigheid in huis en anders zorgen we ervoor dat we die kunnen benutten, om ook in tijden van verandering pro-actief beleid te maken. Uiteraard in samenspraak met onze kerkenraden. Uiteraard in samenspraak met de leiding van onze kerk. Maar niet afwachten tot het water aan de lippen staat, of we worden ingehaald door ontwikkelingen. Zelf aanpakken, gegevens verzamelen die relevant zijn, analyseren waar we aan toe zijn, keuzes maken op basis van visie en beelden waar we met onze plaatselijke gemeenten naar toe willen en kunnen, beleid ontwikkelen. Handen uit de mouwen.

We zijn – ook in de kerk – enorm sterk in vergaderen en praten met elkaar, en in van mening verschillen. Soms zijn ook grote woorden niet van de lucht. Of plannen, die zo lang duren, dat ze al weer worden ingehaald door de werkelijkheid. Uit het Evangelie hoor ik, dat ook Jezus

nadruk legt op het doen. Aan de vruchten kent men de boom. Wie deze mijn woorden hoort en ze doet, is gelijk een wijs mens. Het gaat niet om doen buiten het geloof om. Integendeel, het gaat om een doen dat uit geloof, overgave en vertrouwen mag opkomen. Maar dan wel om doen, niet slechts om mooie woorden. Niet onbezonnen (bereken ook de kosten, als je wilt gaan bouwen, zegt de Heer ergens), maar dan wel toekomstgericht ('met overleg'). Laat uw ja ja zijn en uw nee nee. Consistent en betrouwbaar. Van de biddende David mogen we leren, dat we daarbij een beroep mogen doen op de consistente en betrouwbare beloften van de HERE God zelf (vgl. 2 Samuël 7:18 e.v.). Dat Hij zijn huis zeker zal bouwen. Zijn kerk en zijn koninkrijk. Hier geldt: ora et labora!

Bij de Maashaven Rotterdam, 1970 'De dijkwerkers' van Ek van Zanten

Lakerveld
ingenieurs- & architectuurbureau

Periodiek Instandhoudingsplan - Restauratieplan - Renovatieplan - Herbestemming - Transformatie

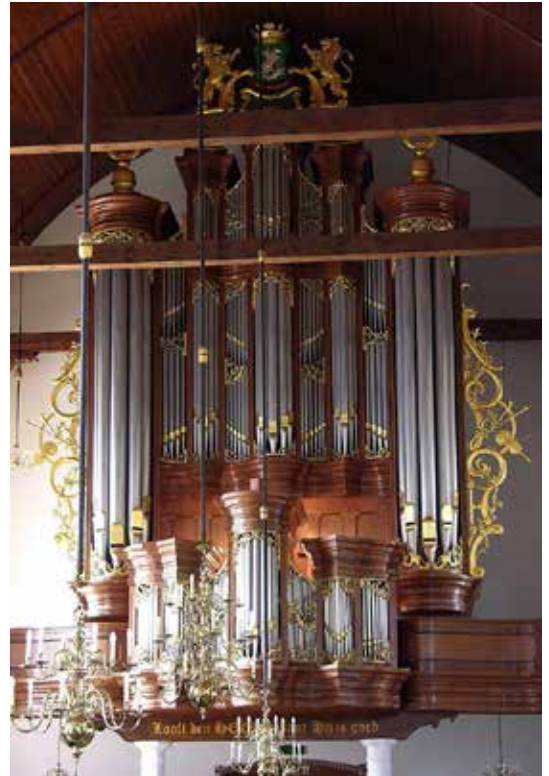

Interieurplan - Bouwhistorisch onderzoek - Cultuurhistorisch onderzoek - Bouwkundige opname

Noordzijde 95' | 4225 PL Noordeloos | 0183-582600
info@lakerveld-noordeloos.nl | www.lakerveld-noordeloos.nl

KERKORGELBOUWERS

J.L. VAN DEN HEUVEL

vdheuvel.orgelbouw@wxs.nl <http://vandenheuvel-orgelbouw.nl>

Amstelwijckweg 44, 3316 BB DORDRECHT Tel. 078 6 17 95 40

Kerkgeluidstechniek op z'n best!

de techniek als hulpmiddel, ook in uw kerk

De kerkgeluidstechniek schrijdt voort ... met rasse schreden! Dialogo Church Sound is als specialist op kerkgeluidstechniek niet achtergebleven en heeft met meer dan 1800 kerken in Nederland een groot werkgebied. Met gebruikmaking van de nieuwste digitale techniek en zijn zowel grote galmrijke als kleinere kerken inmiddels voorzien van kerkgeluidsystem en die zorgen voor een uitstekende spraakverstaanbaarheid en dat tegen budgettair verantwoorde aanschafprijzen.

**Kennis is van
geen waarde ...**

**tenzij je deze in
praktijk brengt!**

Dialogo Church Sound

Bolognalaan 6

5632 RL Eindhoven

www.cantorsound.nl

040 - 24 20 840

info@cantorsound.nl

Brand zorgt in Hoek voor nieuw elan

In de Nieuwsbrief "Donatus Dichter-bij" van mei dit jaar is een artikel opgenomen waarin de ontwikkelingen worden vermeld die zich in de Protestantse gemeente Hoek in Zeeuws-Vlaanderen hebben voltrokken na de brand van 1 januari 2015 waarin het kerkgebouw werd verwoest.

In december 2014 wordt voor het eerst in de geschiedenis van Hoek een kerstnachtdienst voor alle gezindten gehouden in de protestantse kerk. Sinds lange tijd zijn alle 400 zitplaatsen bezet. Een week later, op nieuwjaarsdag, brandt de kerk af. De oorzaak is niet te achterhalen. De torenspits ging verloren in de vuurzee en viel dwars door het brandende dak op de trekstangen die de buitenmuren stabiliseerden. Daardoor moesten die ook gesloopt worden. Na de brand restten van het interieur en het orgel alleen nog de verkoolde overblijfselen. Slechts de gehavende toren uit 1900 herinnert nog aan het oude gebouw.

Al moet je door het vuur gaan...

Op 4 januari, de eerstvolgende zondag, wordt de protestantse gemeente gastvrij ontvangen in het kerkgebouw van de vrijgemaakte-gereformeerden. Er vindt een emotionele dienst plaats. Ds. Arie van der Maas preekt over Jesaja 43: "Moet je door het water gaan - ik ben bij je; of door rivieren - je wordt niet meegesleurd. Moet je door het vuur gaan - het zal je niet verteren, de vlammen zullen je niet verschroeien. Want ik, de Heer, ben je God, de heilige van Israël, je redder."

Op de middag van diezelfde dag betreedt fotograaf Peter Mahu de uitgebrande kerk om foto's te maken. Van de zware houten tafel die voor in de kerk stond, is niets

meer over. Maar op de grond vindt hij wel de bijbel die erop gelegen had. De randen zijn verschroeid maar het boek is volledig intact gebleven! De bijbel is voorzichtig in een perspex doos gelegd en zal een speciale plaats krijgen in de nieuwe kerk. Een herinnering aan het vuur dat toch niet alles verteerde. De bijbel ligt opengeslagen bij Jesaja 43.

Ook het doopvont overleeft op miraculeuze wijze de brand. Het tinnen bekken voor het doopwater is door de hitte gesmolten, het doopvont van perenhout bleef echter overeind. De pilaar is zwartgeblakerd, maar de voet is niet eens verschroeid. Ook die is in een perspex omhulsel geplaatst en zal in de nieuwe kerk weer gebruikt worden om de jonge kinderen van de gemeente te dopen.

Bouwkeet als kerk

Dat was toen. Nu is het voorjaar 2016 en zijn we weer in Hoek. We komen op een goed moment. De eerste stalen constructies zijn net op de betonvloer gemonteerd. De contouren van de nieuwe kerk worden zichtbaar. Predikant Arie van der Maas staat al op de parkeerplaats te wachten. "Ik dacht, laat ik hier maar gaan staan, anders vind je ons vast niet." Hij gaat ons voor naar een aantal geschakelde bouwketen. Dat blijkt de tijdelijke kerk te zijn. Kerkrentmeester Jan Hollebek is binnen al bezig met de koffie.

De stemming is opgewekt. De bouw vordert volgens plan en de financiële planning is op orde. Ook de kerkgang blijkt niet te lijden onder de tijdelijke ongemakken. "Door wat ons is overkomen, is de hele dorpsgemeenschap meer betrokken geraakt", concludeert ds. Van der Maas. "De kerk met z'n toren, die hoort bij Hoek. Ook al ga je zelf

niet naar de kerk, je wilt toch graag dat zo'n markant herkenningspunt blijft bestaan. Maar ook in de kerkgang zelf zie ik een lichte groei. Door alle activiteiten rond de herbouw en de geldwerving gaan sommige mensen weer vaker naar de kerk. En er komen ook mensen uit het nabijgelegen AZC bij ons naar de kerk. Met Palmzondag hebben we nog 10 Iraanse christenen mogen dopen."

Vloerverwarming en videowall

De kerk in Hoek was goed verzekerd. Waarom moet je dan toch nog geld werven? "Als je in de situatie komt, waarin je een nieuwe kerk moet bouwen, kun je zaken aanpakken die je normaal niet zou overwegen," legt de heer Hollebek uit, "Onze oude kerk had een houten vloer met een kruipruimte eronder. Nu konden we een betonnen vloer laten storten met vloerverwarming erin.

Onze kerk is altijd een relatief arme gemeente geweest. We hadden glas-in-lood ramen die gerestaureerd moesten worden. Daar hebben we jaren voor gespaard, maar na de brand was dat niet meer nodig: er was niets meer van over. We kunnen nu met de extra geldwerving nieuwe gebrandschilderde glas-in-lood ramen bekostigen." Ds. Van der Maas vult aan: "We gaan ook niet meer investeren in een klassiek kerkorgel, maar kiezen voor een digitaal orgel. En we willen een videowall installeren op de wand boven de preekstoel."

De heer Hollebek neemt ons weer even mee naar de periode vlak na de brand: "Toen de emoties wat bedaard waren, hebben we op 31 januari 2015 een brainstorm gehouden om een beeld te krijgen van hoe we als gemeente verder

wilden en waar onze nieuwe kerk aan zou moeten voldoen. Daaruit is een Plan van Eisen ontstaan. Dat hebben we aan vijf architecten voorgelegd. We hebben hen niet voorgeschreven hoe de kerk er uit zou moeten zien, maar wat wij graag in die nieuwe kerk zouden willen doen. Vier van de vijf architecten dienden plannen in. Daar heeft een breed opgezette selectiecommissie er twee uit gekozen en die twee ontwerpen zijn aan de gemeente voorgelegd. Daaruit is het ontwerp gekozen, dat we nu aan het bouwen zijn.”

In feite komt de vorm van de oude kerk grotendeels terug in de nieuwbouw en zal de kerk tegen de oude toren aan gebouwd worden. Net zoals bij het oude kerkgebouw. De kerkzaal wordt kleiner, zo'n 220 zitplaatsen. Daarachter komt een extra ruimte die door middel van een glazen wand van de kerkzaal gescheiden is. Deze wand kan bij speciale gelegenheden opengeschoven worden en zo bij de kerkzaal betrokken worden. Achterin deze extra ruimte komt een keuken met een uitgiftebalie. Na de kerkdiensten kan hier koffie gedronken worden. Ook zal hier gekookt worden voor bijvoorbeeld oudere alleenstaanden. Op de verdieping komen ruimtes voor de jeugd en een werkplek voor de predikant.

In de brand, uit de brand?

Het is voor jullie gemeente dus eigenlijk 'in de brand, uit de brand'? De heren Van der Maas en Hollebek kijken elkaar aan en beginnen te lachen. "Ja, als je kijkt waar we nu staan dan zou je dat, misschien over een jaar, kunnen concluderen. Maar je wilt niet weten hoeveel uren we hier in hebben moeten steken!", beklemtoont de heer Hollebek. "En ook de onzekerheden waarmee je worstelt. Komen en blijven we als gemeente op één lijn? Kunnen we een goed plan opstellen? Hoe zal Donatus daarop reageren? Krijgen we genoeg uitgekeerd? Komen er nog tegenvallers? Blijven we binnen de begroting? Halen we de planning?..."

Ds. Van der Maas: "Je bent verzekerd, dat weet je. Van Donatus

Wat leren we van Hoek?

1. Geef emoties de ruimte

Neem eerst tijd om emoties te verwerken. Gun anderen ook die tijd.

2. Haal Donatus er direct bij

De eerste uren en dagen na de brand moeten er belangrijke beslissingen worden genomen. Een objectieve en ervaren partner als Donatus is dan belangrijk. Maak er gebruik van.

3. Betrek de gemeenschap erbij

Dat heeft Hoek buitengewoon goed gedaan. Goede acties opgezet en veel free publicity gekregen. Zie bijvoorbeeld op You Tube: Laat de klok van Hoek weer luiden.

4. Selecteer de juiste mensen

Een kerk of monument herbouwen is een complex project. Haal er mensen bij die gewend zijn op projectbasis te werken.

5. Maak gebruik van kennis en talenten

Mensen met ervaring in de bouw, in financiën, in planning, in communicatie, in fotografie, enz. Kijk daarbij verder dan de 'inner circle'. Durf mensen te vragen.

6. Denk verder

Na een brand- of stormschade kun je bij het herstel soms ook wensen realiseren die anders niet aan de orde zouden komen. Ook daarin denkt Donatus mee.

7. Elk nadeel heb se voordeel

Een brand of stormschade is dramatisch, maar kan ook samenbindend werken. In Hoek heeft de brand tot positieve verbindingen tussen mensen geleid.

8. Tijd investeren

Je hebt enkele sleutelfiguren nodig die bereid en in staat zijn er veel tijd in te steken.

wisten we weinig af. Maar de dag na de brand stonden ze hier al met vier man sterk". "Ja, dat verbaasde ons wel," vult de heer Hollebek aan, "maar achteraf zijn we daar heel blij mee, want ze kwamen met goede adviezen. En ze waren ook heel duidelijk: jullie zijn goed verzekerd, maar je zult bij de herbouw altijd tegen kosten aanlopen die je wel moet maken, maar niet onder de verzekering vallen. Maar tot nu toe mogen we niet klagen.

De samenwerking met Donatus is probleemloos. We werken samen op vertrouwensbasis. Je moet geen spelletje willen spelen. Gewoon

reële plannen maken met een realistische begroting. Die werd dan ook zonder problemen door Donatus geaccepteerd."

Periodieke gift: voor hetzelfde geld geeft u meer

Kees van de Berg

In Nederland zijn financiële bijdragen aan de kerk aftrekbaar van de belasting. We hebben de ANBI status, net zoals veel goede doelen organisaties. Voor 'normale' giften geldt evenwel een drempel van 1 procent (minimaal € 60,-) en een maximum van 10 procent van het verzamelinkomen. Bij een periodieke gift gelden die grenzen niet. Daardoor krijgt de gever van de Belastingdienst meer geld terug. Als dit voordeel ten gunste kan komen van de kerk dan kan de gever met hetzelfde geld meer geven. Tot 1 januari 2014 was daarvoor een gang naar de notaris noodzakelijk. Dat hoeft niet meer.

Eisen

Waaraan moet een periodieke gift voldoen:

- als de gift is vastgelegd in een schriftelijke overeenkomst;
- als de bedragen conform de overeenkomst minstens eens per jaar worden overgemaakt;
- als deze bedragen steeds even hoog zijn;
- als deze bedragen minimaal vijf jaar achtereenvolgend worden overgemaakt;

- als de begunstigde geen tegenprestatie levert voor de gift;
- als de gift uiterlijk stopt bij het overlijden van de schenker.

De gever belooft meerjarig eenzelfde bedrag te geven. Het hoogste effect wordt bereikt als ook giften aan andere ANBI organisaties zijn ondergebracht in periodieke overeenkomsten.

Ondersteuning

Het is voor de kerkrentmeesters heel interessant om deze manier van geven te promoten onder hun kerkleden. Alleen een publicatie daarover in het kerkblad is niet voldoende. Om een gerichte actie te voeren - directe persoonlijke benadering van uw goede gever - is er materiaal beschikbaar op <http://kerkbalans.nl/organiseren/periodieke-gift-en-kerkbalans>. Daar is een handleiding te vinden, folder, voorbeeld brieven, bel script en formulieren. Bij een gerichte actie kunnen er financiële resultaten worden geboekt van tussen de 10 en 25 procent meer inkomsten. Succesfactoren: maak er een actie van en vraag vrijwilligers om die actie uit te voeren. Succes verzekerd! U kunt de actie combineren met de

Actie Kerkbalans maar het kan ook heel goed op een ander moment in het jaar.

Bij het materiaal is er ook een Schenkcalculator. Daarbij wordt berekend wat het fiscale voordeel is bij een periodieke gift. De Schenkcalculator laat bovendien zien welk bedrag gegeven kan worden als de gever het belastingvoordeel ten goede laat komt van de kerk.

Bij de tijd

Het was noodzakelijk de formulieren, het voorlichtingsmateriaal en de calculator te actualiseren. De belastingwetgeving verandert continu en daarmee moet goed rekening worden gehouden. Drs. Wilbert van Vliet, fiscaal adviseur van de VKB, heeft daarbij enorm geholpen. "Zo is het niet meer mogelijk om een overeenkomst Periodiek Schenken af te sluiten als echtpaar. Dat moet op naam van één persoon worden afgesloten met de mogelijkheid de afspraak over te dragen naar een ander, bv de echtgenoot of echtgenote", aldus Wilbert van Vliet. In de formulieren die beschikbaar zijn op de website Kerkbalans is daarmee rekening gehouden. "Zelf vind ik de Schenkcalculator een schitterend instrument om het fiscale voordeel te berekenen. In deze calculator is rekening gehouden met de belastingwetgeving en dat sluit perfect aan op de kerkelijke situatie" aldus Van Vliet. Hij voegt daaraan toe: "Ik roep kerken op aan de slag te gaan met het onderwerp. Probeer het fiscale voordeel te vertalen in een verhoging van de bijdrage aan de kerk".

Kerkbalans 2017

De Actie Kerkbalans 2017 zal worden gehouden van 21 januari t/m 5 februari 2017 met als thema: **Mijn kerk verbindt**. In het volgende nummer wordt uitgebreid aandacht besteed aan het materiaal en de manier waarop u, in samenwerking met andere omliggende gemeenten, de actie tot een groter succes kunt maken.

Agenda voor kerkrentmeesters

Oktober

Friesland

Regiovergaderingen op 24 oktober in De Fontein te Dokkum, op 25 oktober in De Rank te Drachten, op 26 oktober in De Rank in Franeker en op 27 oktober in De Oerdracht in Joure. Alle avonden beginnen om 19.45 uur. De uitnodigingen zijn inmiddels verzonden.

Overijssel en Flevoland

Najaarsvergadering op 26 oktober in de Lebuïnuskerk te Deventer. Aanvang: 20.00 uur. Onderwerpen: Veiligheid in de kerk door mevr. F. van Hellemond, projectleider van het project 'Veiligheidszorg Kerken' en uiteenzetting over de voorbereidingen van de Actie Kerkbalans 2017.

Noord-Holland

Najaarsvergadering op 19 oktober in de Westzijderkerk Zaandam. Onderwerpen: Dienstverlening VKB in relatie tot Kerk2015. Inleider: drs. Jos Aarnoudse, directeur van de VKB. Voorts wordt de optimalisering van de geldwerving aan de orde gesteld. Aanvang: 19.45 uur.

Noord-Brabant en Limburg

Regiovergadering op 25 oktober in het gebouw De Haven, Leefdaelhof 11 te Waalwijk. Onderwerpen: Voorbereidingen Kerkbalans 2017 door de Raad voor de Plaatselijke Geldwerving, Donatus komt informatie geven over de nieuwe keuzemogelijkheden in de polissen en de nieuwe online omgeving. Verder informatie vanuit het RCBB en het omgaan met vrijwilligers (vergoedingen, e.d.). Aanvang: 20.00 uur.

November

Groningen

Regiobijeenkomsten op 10 november te Zuidhorn en op 16 november (locatie nog niet bekend). Onderwerpen: Voorbereidingen Kerkbalans 2017 en ontwikkelingen over Kerk 2025.

Drenthe

Regiobijeenkomsten op 7 november in de Goede Herderkerk, Hoofdstraat 11, Borger en 16 november in de Bartholomeuskerk, Blijdenstein 3 in Ruinerwold. Inleider: drs. Jos Aarnoudse. Aanvang: 19.45 uur.

Gelderland

Najaarsvergadering op 24 november in Hervormd Verenigingsgebouw 't Hooge Pad, Papenberg 5 te Beekbergen. Inleiders: Haaije Feenstra, algemeen directeur van de Protestantse Kerk in Nederland en drs. Jos Aarnoudse, directeur van de VKB. Aanvang: 19.30 uur.

Utrecht

Najaarsvergadering op 1 november in 't Lichtpunt bij de Nieuwe kerk, Boulevard 2a, Zeist. Onderwerpen: Veiligheidszorg kerken en optimalisering plaatselijke geldwerving. Aanvang: 20.00 uur

Zuid-Holland

Regiobijeenkomsten op 7 november in gebouw De Palm te Papendrecht en 8 november in gebouw De Bron te Alphen aan den Rijn. Aanvang: 20.00 uur. Inleider: Hans Karstens uit Leiden die zal spreken over beheer en exploitatie van kerkelijke gebouwen in relatie tot de inzet van vrijwilligers.

Zeeland

Regiobijeenkomsten op 2 november (verenigingsgebouw Jacob Catsstraat 7, Grijskerke), 9 november (dorpshuis Ons Dorpsleven, Poelvoordestraat 3, 's-Gravenpolder), 15 november (Hervormde kerk, Ring, te Haamstede), 22 november (Hervormd Verenigingsgebouw De Wingerd, Nieuw Pad 1, Tholen) en 23 november (Opstandingskerk, Bellamystraat 74, Terneuzen). Inleidingen over: Optimalisering van de Actie Kerkbalans en veranderingen in de Protestantse Kerk in Nederland. Alle bijeenkomsten beginnen om 19.30 uur.

Noord-Brabant en Limburg

Regiovergaderingen op 16 november in de Pastorije, Fenkelstraat 28, Oudenbosch. Aanvang: 20.00 uur en op 30 november in de Bethelkerk, Maaspoort 30 te Weert. Aanvang: 20.15 uur. Onderwerpen: Voorbereidingen Kerkbalans 2017 door de Raad voor de Plaatselijke Geldwerving, Donatus komt informatie geven over de nieuwe keuzemogelijkheden in de polissen en de nieuwe online omgeving. Verder informatie vanuit het RCBB en het omgaan met vrijwilligers (vergoedingen, e.d.).

Kerkinterieurs in Nederland: boek met 100 beschrijvingen

Dr. J. D. Th. Wassenaar

'Een monument', zo mag je het onlangs verschenen boek *Kerkinterieurs in Nederland*, waarin honderd kerkinterieurs beschreven worden, wel noemen. Alle lof dan ook voor de instanties die de uitgave tot stand gebracht hebben. Dat zijn Museum Catharijneconvent te Utrecht (met redacteurs Marc de Beyer en Pia Verhoeven) en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed te Amersfoort (met redacteur Albert Reinstra, oud-catechisant van me uit Oudega Wymbritseradiel / Súdwest-Fryslân). De BankGiroLoterij, het Prins Bernhard Cultuurfonds, dé kerken- en monumentenverzekeraar Donatus, het Fentener van Vlissingen Fonds SHV en de Ottema-Kingma Stichting verleenden financiële steun.

100 interieurs

Hoe kwam *Kerkinterieurs in Nederland* tot stand? Welnu: om te beginnen stelden vertegenwoordigers van kerkelijk Nederland, wetenschappers en erfgoeddeskundigen een groslijst van karakteristieke kerkinterieurs samen, en wel op basis van (kerk)historische en kunsthistorische aspecten, liturgische en gebruikswaarden, als ook op basis van gaafheid en representativiteit. Daarna filterden zij honderd 'exemplaren' op grond van denominatie, periode, bouwstijl, situering in stad of dorp en landelijke spreiding. Vervolgens zijn de interieurs voorgelegd aan en getoetst door klankbordgroepen van externe deskundigen, met als resultaat een goed beargumenteerde keuze. Tenslotte zijn de honderd voorbeelden, die samen een staalkaart van de joodse en christelijke tradities in ons land tonen, gefotografeerd en beschreven.

Aan de beschrijving van de honderd kerkinterieurs gaat een uitvoerige

De Johanneskerk te Britsum, Friesland (foto: Arjan Bronkhorst)

bijdrage vooraf van Justin Kroesen (Rijksuniversiteit Groningen / University of Bergen, Noorwegen) en Sible de Blaauw (Radboud Universiteit Nijmegen), getiteld 'Van romaans tot refodome. Duizend jaar Nederlandse kerkinterieurs'. De auteurs richten de blik op middeleeuwse kerken, op gereformeerde kerken in de Republiek, op niet-gereformeerde gebedshuizen in de Republiek, op de eerste helft van de negentiende eeuw, op de katholieke emancipatie, op hervormde en gereformeerde interieurs, op vernieuwing en experiment in het interbellum (tussen de beide wereldoorlogen), op de naoorlogse kerkbouw en op kerkelijk erfgoed in een nieuw millennium. Ze besteden

niet alleen aandacht aan bouwkundige, maar ook aan liturgische en (andere) theologische aspecten van kerkinterieurs.

Interviews

In *Kerkinterieurs in Nederland* zijn ook interviews opgenomen, met een koster-beheerder, met kerkbestuurders, met predikanten, met een huwelijkspaar, met toeristen, met een vrijwilliger, met parochianen, met een adviseur historische interieurs van de Monumentenwacht, met een organist, met Wim Eijk (aartsbischop van Utrecht) en met de fotograaf, Arjan Bronkhorst.

Dat er interviews opgenomen zijn, heeft te maken met het feit dat de

Kalender voor kerkrentmeesters

Voor de colleges van kerkrentmeesters is het van belang in de komende maanden o.m. aan de volgende zaken aandacht te besteden.

Oktober:

- Bestelling van foldermateriaal e.d. voor de actie Kerkbalans 2017 bij de Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer.
- Organisatie van een inluiddmoment Kerkbalans 2017.
- Betaling Maandnota.
- Indienen vóór 1 november van de ontwerpbegroting 2017 bij de kerkenraad.
- Herziening van de pachtprizen (eens per drie jaar aanpassen).

November:

- Betaling Maandnota
- Publicatie in het kerkblad over de definitieve afwikkeling van de actie Kerkbalans 2016.
- Organisatie van een inluiddmoment Kerkbalans 2017.
- Na voorlopige vaststelling van de begroting 2017 door de kerkenraad, publicatie hiervan in het kerkblad en het ter inzage leggen voor gemeentelieden.
- De meerjarenbegroting bijstellen.
- Eerste bespreking in de kerkenraad over voorbereidingen van de actie Kerkbalans 2017.
- Bestellen van enveloppen voor de Oudejaarscollecte bij de VKB, postbus 176, 3300 AD Dordrecht.

gezien van grote waarde zijn. Zij betekenen een ongeëvenaarde verrijking voor het funeraire erfgoed in de provincie Groningen.

■ Begraafplaatsen belaagd door jagers op Pokémons

Het Algemeen Dagblad van 27 juli 2016 meldt dat de Pokémon Go-jacht zich heeft uitgebreid naar kerkhoven in Rotterdam en omstreken. Op de begraafplaats Oud-Kralingen, eigendom van de hervormde gemeente Kralingen, is de situatie zo uit de hand gelopen dat verscheidene nabestaanden hun beklag hebben gedaan.

Oud-Kralingen geldt onder Pokémon-jagers, die met hun smartphone stad en land afstruinen op zoek naar Japanse fantasiebeesten, als een goudmijn. Andere begraafplaatsen en crematoria zijn ook beducht voor Pokémon-toerisme. Sommige begraafplaatsen, waaronder Oud-Kralingen, zijn overgegaan tot het plaatsen van verbodsborden.

De Landelijke Organisatie van Begraafplaatsen (LOB) kent de klachten. "We kijken samen wat we eraan kunnen doen", vertelt woordvoerder Wim van Midwoud. In Oud-Kralingen rekenen ze niet op al te veel medewerking van spelgigant Nintendo. "Het gaat hier om een Amerikaanse site. We zijn daarom bang dat het nog wel even duurt voor het is verwerkt". De LOB hoopt dat de rage van korte duur is.

kerkinterieurs afgebeeld zijn zonder de reguliere gebruikers. In de 'Verantwoording' is te lezen: 'Dit is gebeurd om redenen van privacy en de praktische onhaalbaarheid om telkens toestemming van een grote groep kerkbezoekers te verkrijgen. Om toch recht te doen aan de vele mensen die zich met toewijding en regelmaat, soms gedurende vele jaren, inspannen om het erfgoed van de kerkinterieurs te onderhouden, en aan gelovigen die zich op een bijzondere manier met hun kerk verbonden voelen, is verspreid over het boek een aantal interviews opgenomen.'

Ik citeer uit het interview met de fotograaf: '(...) het meest indrukwekkend was het om helemaal alleen te zijn en de overweldigende rust van de kerk te ervaren. Soms, als ik op de grond liggend een koepelgewelf aan het fotograferen was, hoorde ik ineens voetstappen in de verte. Even later schalden de tonen van het orgel door de ruimte. Een hemelse ervaring. (...) Ik ben niet gelovig, maar wel kerkelijk. In Italië

en Frankrijk loop ik graag kerken en kathedralen binnen, je kunt daar altijd terecht. In Nederland zijn kerken vaak dicht, om veiligheidsredenen. Het zou geweldig zijn als je ook hier altijd naar binnen zou kunnen stappen, wanneer je wilt genieten van de kunst, of als je op zoek bent naar bezinning. Ik zou niet de enige moeten zijn die deze honderd prachtige kerken heeft bezocht.'

Kerkinterieurs in Nederland; WBOOKS, Zwolle; gebonden uitgave, 396 p.; € 49,95.

■ Lohmanorgel Farmsum weer in gebruik

Na een lange periode van restauratie en herstel van aardbevingsschade zijn op 16 september jl. de Farmsumer kerk en het befaamde Lohmanorgel weer in gebruik genomen. Tijdens deze ingebruikname werd ook aandacht besteed aan de grafzerken die tijdens de restauratie zijn gevonden en die historisch

Met Kerkbalans het jaar rond

Oktober

Terecht wordt door de Interkerkelijke Commissie Geldwerving, die Kerkbalans voorbereidt, veel aandacht en zorg besteed aan de jaarlijkse geldwervingsactie van de kerken. De folder moet herkenbaar zijn en duidelijk overeenkomsten vertonen met de visualisering van b.v. raambiljetten en posters. Verder is het noodzakelijk om gemeenteleden in een vroeg stadium er op te wijzen dat in januari a.s. de Actie Kerkbalans wordt gehouden. Regelmatige aankondigingen, waarvan voorbeelden door de Raad voor de Plaatselijke Geldwerving (RPG) gemaakt worden (te downloaden van de website www.kerkebalans.nl), verhoogt de betrokkenheid.

Benaderen gemeenteleden

Gemeenteleden confronteren met een uitgebreide begroting om daarmee het bijdrageniveau te verhogen, werkt meestal niet. Het gaat erom dat gemeenteleden duidelijk wordt gemaakt waar hun bijdrage voor nodig is. Met andere woorden: duidelijk maken wat de betekenis van de kerk is. Dat kan b.v. als volgt:

- De kerk, waar elke zondag de verkondiging van het Evangelie plaatsvindt en die veel mensen tot steun is.
- De kerkelijke gemeente, die zich inzet voor de medemens, zoals door het bezoeken van zieken, ouderen en zwakken in onze samenleving die extra aandacht nodig hebben.
- De kerkenraad, die aandacht geeft aan de jeugd door middel van jeugd- en jongerenwerk.
- De kerkgemeenschap, die probeert mensen die aan de rand van de samenleving terecht gekomen zijn, weer een menswaardig bestaan te bieden.
- De kerk, die zich inzet voor onze samenleving in haar geheel.
- De kerkelijke gemeente, die een al dan niet monumentaal kerkgebouw onderhoudt, dat in ons dorp/onze stad het beeld bepaalt.

Bij het vaststellen van folderteksten of teksten van brieven kunnen bovengaande zaken betrokken worden. Wilt u bepaalde doelgroepen benaderen, b.v. de categorie bijdragers van € 100 - € 250, en twijfelt u of u de juiste toon in de brief hebt aangeslagen, leg dan het concept voor aan de RPG (postbus 176, 3300 AD Dordrecht). Die laat het door professionals beoordelen zonder dat dit u geld kost.

Benaderen Kerkbalanslopers

Iedereen heeft het tegenwoordig erg druk en veel agenda's zijn vol gelopen wanneer geprobeerd afspraken te maken voor een bespreking of ontmoeting. De actieperiode van Kerkbalans is reeds vroeg bekend. Ga daarom in oktober reeds uw Kerkbalanslopers benaderen voor hun medewerking in januari a.s.

Benaderen leiding jongerenclubs

In veel gemeenten wordt jaarlijks een teken/kleuractie gehouden over Kerkbalans. Via de leiding van de jongerenclubs worden jongeren benaderd en komen zij al in een vroeg stadium met de actie Kerkbalans in aanraking. Benader daarom vroegtijdig de leiding van deze clubs, leg haar uit waar het om gaat en vraag of zij in de periode van de actie Kerkbalans bereid is om door middel van een teken/kleurplatenactie aandacht aan Kerkbalans te besteden.

Bespreking in kerkenraad

Omdat geldwerving in feite een zaak is van gemeenteopbouw, is het noodzakelijk dat geldwerving vanuit de kerkenraad wordt aangepakt. Het college van kerkrentmeesters moet er op toezien dat het onderwerp "Plaatselijke geldwerving" periodiek, maar zeker in deze tijd, op de agenda van de kerkenraad wordt geplaatst.

■ Voorlichtingsboekje "Ruimte"

Leverbaar is het boekje "Ruimte" dat voor verschillende doeleinden geschikt is. In de eerste plaats kan het gebruikt worden voor de belijdeniscatechisanten om hun informatie te geven over de financiële behoefte van kerk en plaatselijke gemeente, over de bestuurlijke opbouw van de kerk, enz.

Verder is dit boekje uitermate geschikt om uit te reiken aan de vele vrijwilligers die zich voor de plaatselijke gemeente inzetten.

Tenslotte kan dit boekje op gemeenteevonden gebruikt worden om informatie te geven over de gehele organisatie van kerk en gemeente.

"Ruimte" is een fraai geïllustreerd boekje, dat informatie biedt die van belang is voor alle leden, die wat meer over kerk en gemeente dienen te weten.

De prijs voor dit boekje, bedraagt € 1,00 exclusief verzendkosten en BTW. Bestellen kan via de webshop door in te loggen op de website www.kerkrentmeester.nl, per e-mail aan j.zwep@kerkrentmeester.nl of per telefoon 078-63 93 665

Geen bepleistering in Nieuwe Kerk Delft

verschillende activiteiten is de Nieuwe Kerk de grootste publiekstrekker van Delft”, aldus Wilco Blaak. “Een betere akoestiek voor het orgel levert dan bijvoorbeeld een slechtere akoestiek op voor het museale gebruik.”

Totaal anders

Het orgel terugbrengen naar de staat waarin Bätz het heeft opgeleverd, zoals de petitie-schrijvers willen, is ook geen optie. Anne de Baat: “Bij de oplevering van het orgel was de Nieuwe Kerk weliswaar voorzien van pleisterwerk, maar de akoestische situatie van de kerk was totaal anders. Er stonden veel meer banken in de kerk, er hing een extra galerij in één van de zijbeuken en boven in de kerk hing een schijngewelf, zo’n zes meter lager dan het huidige gewelf. En tenslotte hingen er nog eens enorme, dertig meter hoge, gordijnen om het middenschip af te schermen van het koor. Al met al een totaal andere setting. Ook als we wel zouden kiezen voor pleisterwerk krijgen we de oorspronkelijke situatie bij lange na niet terug.”

Het monumentale orgel van de Nieuwe Kerk is inmiddels in restauratie bij orgelbouwer en -restaurateur Pels & Van Leeuwen. De restauratie is gericht op conserverend herstel van de toestand waarin de vermaarde Utrechtse orgelbouwer Jonathan Bätz het instrument in 1840 opleverde. De later toegevoegde windvoorziening en de dispositiewijzigingen blijven behouden.

Het is de bedoeling dat de orgelpijpen straks weer zoveel mogelijk hun oorspronkelijke klank hebben. Behalve de klank worden het complete speelmechaniek, de balgen en de windladen hersteld. De conditie van het speelmechaniek van het Bovenwerk is matig, die van het Hoofdwerk zelfs uitermate slecht. Na de restauratie moet het orgel weer soepel bespeelbaar zijn. Ook het orgelfront krijgt een beurt. De ernstig vervuilde frontpijpen worden gereinigd en de kassen van hoofd- en rugwerk gerestaureerd en bijgewerkt. Halverwege 2017 wordt de restauratie van het orgel afgerond.

Op 10 juni 2016 is door Willem IJdo, namens zo’n 250 orgelliefhebbers, een petitie aangeboden aan het college van kerkrentmeesters van de Protestantse Gemeente Delft. Ook de organisten Christine Kamp, Jaap Kroonenburg en Everhard Zwart waren als mede-ondertekenaars aanwezig. Wilco Blaak, Hoofd Oude & Nieuwe Kerk, nam de petitie in ontvangst. In deze petitie wordt onder andere gepleit voor het opnieuw aanbrengen van de bepleistering, zoals de Nieuwe Kerk die voor 1937 nog had. Dat zou de akoestiek van de Nieuwe Kerk, en daarmee de klank van het Bätz-orgel, ten goede komen. Anne de Baat, voorzitter van het college van kerkrentmeesters: “We hebben veel waardering voor het enthousiasme waarmee de heer IJdo bezig is geweest met deze petitie. Het is fijn om te merken dat het orgel van de Nieuwe Kerk brede waardering krijgt vanuit de muzikwereld.”

Geen optie

Toch is het college van kerkrent-

meesters niet van plan om in te gaan op de wensen van de schrijvers van de petitie. Wilco Blaak: “Het aanbrengen van pleisterwerk in slechts een deel van de kerk is voor ons uit esthetische overwegingen geen optie, maar de gehele kerk bepleisteren levert een enorme kostenpost op. Naar verwachting zal dat meer dan anderhalf miljoen euro kosten. Daarnaast zijn de jaarlijkse onderhoudskosten voor pleisterwerk veel hoger dan het onderhoud aan schoon metselwerk.”

Naast het kostenplaatje is het ook de vraag of de akoestiek überhaupt wel zou verbeteren voor de drukbezochte Nieuwe Kerk. “Er is een onderzoek gedaan door een gespecialiseerd bureau. Uit dat onderzoek bleek dat de akoestiek wel wat zou verbeteren na het aanbrengen van pleisterwerk, maar dat het zou gaan om een marginale verbetering. Daar komt bij dat de Nieuwe Kerk niet alleen gebruikt wordt voor orgelconcerten. Sterker nog, dat is maar een heel klein onderdeel van de activiteiten in de Nieuwe Kerk. Met zo’n 250.000 bezoekers per jaar en vele

Taborkerk (PG Purmerend) ingrijpend vernieuwd

De Taborkerk is de thuishaven van de Protestantse Gemeente Purmerend. Het gebouw dateert uit de jaren 70 en is volop in gebruik voor zowel de eigen vieringen als concerten en evenementen. De doelstelling van de recente vernieuwing van de kerk was om het donkere, gedateerde interieur aan te passen aan de liturgische, (multi)functionele en esthetische eisen van deze tijd.

De kerkzaal heeft de vorm van een tabernakel. De ruimte wordt gedefinieerd door het enorme zadeldak en de schuin weglopende wanden met aan beide kopse einden grote glaspartijen en het gebrandschilderde raam. Deze bijzondere ruimtelijkheid was in de bestaande situatie nauwelijks te ervaren doordat de ruimte donker en rommelig was. Daarnaast was het podium niet dominant genoeg om een duidelijke positie in de enorme ruimte op te eisen.

Ontwerp

Het ontwerp voor de vernieuwing is geïnspireerd op de modernistische stroming van eenvoud, licht en ruimte, die ook terug te vinden is in de traditie van protestantse kerkenbouw. De ruimte is teruggebracht tot een eenvoudige witte hoofdvorm, waarin de eikenhouten liturgische elementen, het podium

De Taborkerk voor de verbouwing

... en na de verbouwing

en het bestaande glas-in-lood raam prachtig tot hun recht komen. Door gebruik te maken van een beperkt palet van kleuren en materialen ontstaat een rustige, sacrale ruimte. De nieuw ontstane kerkzaal is ingetogen en tegelijkertijd indrukwekkend, aldus de toelichting van de architect.

Door de ronde vormgeving van de wanden en trappartijen van het liturgisch centrum, vormt deze het natuurlijke zwaartepunt in de ruimte. De gekromde wand boven

het podium is zo geplaatst dat ze gebruikt kan worden voor de beamerprojectie, die zichtbaar is vanaf iedere plek in de zaal. Techniek en verlichting zijn zo veel mogelijk weggewerkt, zodat ze de ruimte niet verstoren. De zaal en het podium zijn flexibel in gebruik en opstelling en worden gebruikt voor kerkdiensten, voorstellingen, klassieke concerten, koren, uitvaarten en lezingen. Om de zaal bij kleinere bijeenkomsten optisch te verkleinen is een scherm ontworpen. Deze mondt uit in een gedachtenis- ▶

DEN HOED
aannemers

De ambachtelijke bouwer

Den Hoed Aannemers B.V.
Bergambacht 0182 - 351 225

Gespecialiseerd in **restauratie** en
onderhoud van uw **kerkgebouw**

Kijk voor referenties en meer info op www.denhoed.nl

■ RESTAURATIE ■ ONDERHOUD ■ NIEUWBOUW

De orgelbank

De orgelbank van de Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer biedt plaatselijke gemeenten de mogelijkheid hun pijporgel te koop aan te bieden.

Momenteel zijn 7 instrumenten in de orgelbank opgenomen. Deze orgels kunt u raadplegen op onze website kerkmarkt.nl in de rubriek orgelbank.

Voor gedetailleerde informatie over de orgelbank kunt u contact opnemen met: Centraal Bureau VKB, tel. (078) 639 36 63, e-mail n.dejong@kerkrentmeester.nl

kapel die de vorm heeft van een slakkenhuis. De Kapel is hierdoor tegelijk onderdeel van de zaal, alsmede een intieme ruimte voor stilte, herdenking en gebed.

Meubelen

De meubelen zijn in samenwerking met de meubelmaker Tim van Caubergh ontworpen. Het eikenhout en de ronde vormen van het liturgisch centrum komen terug in de meubelen en de kamerschermen. De meubelen zijn opgebouwd uit vele naast elkaar geplaatste latten. Iedere afzonderlijk latje is recht, maar samen vormen ze een complex, dubbel gekromd vlak. Hiermee verbeelden ze de kracht van de ecclesia, de gemeenschap. Tegelijk verwijzen de meubelen naar de vormen en ordeningsprincipes in de natuur, zo licht de architect de vernieuwing van de kerk toe.

Opdrachtgever voor de verbouwing was de Protestantse Gemeente Purmerend, architect: Van Kooten Architectuur, aannemer: Gebroeders

Winkelaar, meubelmaker: Tim van Caubergh, geluid: Relisound, akoestiek: Het Geluidburo, verlichting: Erco en fotografie: Peter Lipton.

Rustplaats voor dienstboden

Het Friesch Dagblad van 19 juli jl. meldt dat op slot Beslingastate in Friens van 1578 tot 1848 de Van Sytzama's woonden. Ze waren zeer standsbewust en om aan te tonen dat ze van hoge afkomst waren, lieten ze op al hun rouwborden en grafstenen de wapens zetten van hun ouders en grootouders. Maar ze hadden ook gevoel voor hun personeel: speciaal voor de dienstboden had de familie aan de noordkant van de Frienzer kerk een aantal graven gekocht, graven die gemarkeerd werden met een steentje in de noordgevel.

Toen de kerk in 1795 werd vernieuwd, verhuisde ook het steentje

mee. Hoeveel dienstboden er begraven liggen, is niet bekend. Beslingastate werd gesloopt in 1848. De Van Sytzama's verhuisden naar Overijssel, maar worden nog altijd in Friesland begraven. Hun dienstboden niet meer; in het gras bij het steentje staat geen enkele grafsteen.

De Open Hof Harderwijk verkocht

De hervormde gemeente van Harderwijk heeft haar wijkgebouw De Open Hof in de wijk Stadsdennen verkocht aan de plaatselijke baptistengemeente, zo bericht het Reformatorisch Dagblad van 4 augustus. Het college van kerkrentmeesters meldt dat het gebouw, dat in 1990 is gebouwd, de laatste twee jaar nauwelijks meer werd gebruikt. Dat was het gevolg van de teruggang van vier naar drie wijkgemeenten. De algemene kerkenraad heeft ingestemd met de verkoop aan de baptistengemeente, die er een gemeentecentrum van wil maken.

Pels & Van Leeuwen
orgelbouwers sinds 1903

WWW.PELSENVANLEEUWEN.NL

NIEUWBOUW · RESTAURATIE · ONDERHOUD

Platinalaan 10 - 5234 GH 's-Hertogenbosch - 073 - 641 29 51
info@pelsenvanleeuwen.nl

TOINE DAELMANS

LUIDKLOKKEN
&
TORENUURWERKEN

Stipdonk 16, 5715 PC Lierop
☎ Toine Daelmans: 0492 54 55 77
☎ Ralf van Veghel: 06 460 656 21
info@daelmans.com - www.daelmans.com

Stichting Oude Gelderse Kerken neemt Walburgiskerk in Zutphen over

Op 5 juli jl. is de Walburgiskerk in Zutphen overgedragen aan de Stichting Oude Gelderse Kerken (SOGK), aldus een persbericht van deze datum van deze stichting. Reeds op 11 november 2015 werd de intentieverklaring ondertekend, waarin de Protestantse gemeente Zutphen (PGZ) uitsprak dat zij voornemens was de Walburgiskerk en toren te Zutphen in eigendom over te dragen aan de Stichting Oude Gelderse Kerken en de stichting uitsprak dat zij voornemens was die overdracht te aanvaarden.

Hiermee draagt de PGZ een gebouw over waarin al duizend jaar Zutphenaren ter kerke zijn gegaan en waar voor heel veel mensen dierbare herinneringen en warme gevoelens mee verbonden zijn. De kerk is door de PGZ en haar rechtsvoorgangers steeds zorgvuldig beheerd en verkeert zowel bouwkundig als qua interieur in prima conditie. Dat is een groot goed. Door de overdracht van de kerk aan de SOGK wordt nu bereikt dat de kerk ook op de lange termijn in goede staat voor ons nageslacht zal kunnen worden behouden.

Bovendien zal de SOGK ernaar streven om zo spoedig mogelijk een modern en duurzaam verwarmings-systeem in de kerk aan te leggen, waardoor de kerk ook in de koude tijd intensiever zal kunnen worden gebruikt dan tot nu toe het geval is en daardoor dus ook beter exploitabel zal worden. Ook dat is voor de toekomst van de kerk van groot belang.

Kettingbibliotheek

De Walburgiskerk in Zutphen behoort tot de mooiste kerken van Nederland. De kerk dateert in opzet van ca. 1050. Tweehonderd jaar later werd zij grondig verbouwd, waarbij ze haar huidige vorm en omvang bereikte. Grote bijzonderheden in het interieur zijn het 17e eeuwse Baderorgel, de kaarsenkroon uit de 14de eeuw en de beroemde Librije, een van de drie nog bestaande kettingbibliotheeken in Europa.

De Stichting Oude Gelderse Kerken levert als onafhankelijke, neutrale,

stichting al meer dan 40 jaar een forse bijdrage aan het behoud van religieuze monumenten in Gelderland. Religieuze monumenten die beeldbepalend zijn voor stad en dorp en een grote cultuurhistorische waarde hebben. De stichting doet dat op allerlei manieren; in bepaalde gevallen wordt een monumentale kerk in eigendom overgenomen, zoals nu dus ook met de Walburgiskerk gebeurt. Zij heeft in het verleden al dertien andere kerken, een synagoge en enkele kerktorens in eigendom overgenomen. De stichting streeft ernaar dat in de overgenomen gebouwen activiteiten worden georganiseerd (altijd in overeenstemming met de waardigheid van die gebouwen) waarvan de opbrengst voldoende is om de gebouwen in goede conditie voor het nageslacht te bewaren. De stichting werkt nauw samen met andere erfgoedinstellingen en overheden.

Kerk nu huurder

De PGZ zal gewoon in de Walburgiskerk blijven kerken en de kerk ook voor andere activiteiten kunnen gebruiken vanuit haar visie op de Walburgiskerk als "kerk voor de stad". Zij zal dat in de toekomst

alleen niet als eigenaar, maar als huurder gaan doen. Financieel betekent de overdracht voor de PGZ een eenmalige investering, maar tevens een aanzienlijke verlichting op de jaarbegroting.

De Stichting Oude Gelderse Kerken heeft een nieuwe Stichting Walburgiskerk Zutphen (SWZ) opgericht, die verantwoordelijk wordt voor de totale exploitatie en het beheer van de kerk. Zij zal dit doen in samenwerking met de Stichting Henrick Bader Orgel die de orgels beheert en exploiteert en de Stichting Librije die het technisch beheer voert over de boeken in de Librije. De SWZ zal bestaande activiteiten voortzetten, maar daarnaast ook nieuwe aantrekken en organiseren. De Stichting Oude Gelderse Kerken zal er alles aan doen om de bestaande enthousiaste en deskundige groep van ca. 100 vrijwilligers bij de kerk te blijven betrekken.

Beide partijen zijn blij dat door deze overdracht het behoud van deze prachtige monumentale kerk, een van de topmonumenten van ons land, in al zijn huidige glorie gewaarborgd wordt, aldus het persbericht.

■ Inkomsten parochies in 2014 stabiel

Het Friesch Dagblad van 30 juni 2016 meldt dat in zijn totaliteit de inkomsten van de rooms-katholieke parochies in 2014 nagenoeg gelijk zijn gebleven, terwijl er in voorgaande jaren sprake was van een daling van 2 á 3 procent. De uitkomsten van de Actie Kerkbalans daalden in 2014 met ruim € 1,5 miljoen (2,8 pct.) tot bijna € 53 miljoen. De stabilisatie van de inkomsten is te danken aan de hogere inkomsten uit bezittingen en vermogen. Die inkomsten stegen in 2014 met bijna 3 pct. tot zo'n € 61 miljoen. Op 29 juni 2016 maakte de Rooms-Katholieke Kerk de resultaten van de actie Kerkbalans 2014 bekend, alsmede de totaalcijfers van de inkomsten van de parochies in dat jaar. Cijfers over 2015 zijn er nog niet.

Voor de parochies vormen de opbrengsten uit de Actie Kerkbalans een belangrijke inkomstenbron. De grootste kostenposten zijn de gebouwen: kerken, pastorieën en parochiecentra. Het totaal aan inkomsten van de parochies bedroeg in 2014 ruim € 158 miljoen. Deze inkomsten bestaan voor 61 pct. uit inkomsten levend geld dat bestaat uit: Kerkbalansbijdragen, collecten voor de eigen kerk en de vergoedingen voor kerkelijke diensten. De resterende 39 pct. aan inkomsten zijn afkomstig uit bezittingen en beleggingen.

Uit de cijfers blijkt ook dat de Nederlandse parochies gezamenlijk ruim € 176 miljoen hebben uitgegeven. Voor het vierde jaar op rij daalden deze uitgaven enigszins. De daling betreft vooral de kosten voor gebouwen die met bijna € 2 miljoen zijn gedaald. Totaal hebben de parochies bijna € 18 miljoen meer uitgegeven dan er binnen gekomen is, een tekort dat vergelijkbaar is met dat in voorgaande jaren en dat overeenkomt met 11 procent van de inkomsten.

In het Bisdom Groningen-Leeuwarden, het kleinste bisdom, kwam iets meer dan de helft van de in totaal € 6,7 miljoen aan inkomsten uit de actie Kerkbalans. Met het percentage van 51 procent wijkt het

bisdom sterk af van het gemiddelde, te weten 33 procent. De andere bisdommen verkrijgen alle een veel hoger percentage van hun inkomsten uit bezittingen en beleggingen. Op een totaal aan uitgaven van € 7,1 miljoen had het bisdom Groningen-Leeuwarden een tekort van iets minder dan € 400.000. Dat is nog geen 6 procent van de inkomsten, aldus het Friesch Dagblad.

■ Hervormd Kampen stoot Bovenkerk af

De plannen om de monumentale Bovenkerk in Kampen over te dragen aan een beheerstichting gaan door, zo meldt het Reformatorisch Dagblad van 3 juni jl. Naar verwachting gaat de wijkgemeente met ingang van januari 2017 kerken in de Broederkerk. Eind 2015 onthulden de hervormde gemeente en de gereformeerde kerk van Kampen al plannen om het gebruik van de Bovenkerk voor zondagse erediensten te beëindigen. Er werd toen eerst een nader onderzoek aangekondigd. Vanuit de hervormde gemeente waren er bezwaren tegen afstoting van dit beeldbepalende gebouw.

De afgelopen maanden heeft een commissie bekeken of de Bovenkerk behouden kon blijven voor kerkelijk gebruik. In dat geval zou de hervormde gemeente de Broederkerk moeten afstoten. Op basis van dat onderzoek concludeerden de beide kerkenraden dat de condities onvoldoende zijn om de Bovenkerk als wijkkerk voor de wijkgemeente te laten functioneren. Het besluit om het kerkelijk gebruik van de Bovenkerk goeddeels te beëindigen, is het gevolg van de fusie van de hervormde gemeente en de gereformeerde kerk in Kampen. In dat verband is ook de laatste dienst in de Noorderkerk gehouden, terwijl later het kerkelijk gebruik van de Burgwalkerk wordt beëindigd.

■ Duitse kerk wil geen bisschop

De Evangelische Kerk van Westfalen in Duitsland krijgt waarschijnlijk geen bisschoppen, zo meldt het

Reformatorisch Dagblad van 12 juli 2016. De meeste regiosynodes stemden tegen een voorstel om hun voorzitters voortaan met die naam aan te duiden. Van de 28 regionale kerkvergaderingen wezen er 17 het voorstel af. De huidige aanduiding "preses" moet steeds worden uitgelegd, vinden sommigen. Anderen wijzen erop dat de benaming preses „goed evangelisch" is en dat het woord bisschop doet denken aan rooms-katholieke aartsbisschoppen en kardinalen. Ook past de titel niet bij de presbyteriaal-synodale kerkstructuur. Het onderwerp staat op de agenda voor de synode van de Evangelische Kerk van Westfalen in november. Het advies van de regiosynodes is niet bindend. De vraag of een regionale voorzitter de naam bisschop kan krijgen, was ook aan de orde in de Protestantse Kerk in Nederland. Die koos in april dit jaar voor de aanduiding classispredikant of regiopredikant.

■ Recordbedrag aan Duitse kerkbelastingen

De Rooms-Katholieke Kerk en de Lutherse Kerk in Duitsland haalden vorig jaar een recordbedrag van bijna € 11,5 miljard op aan belastingen onder hun leden, zo meldt het Friesch Dagblad van 24 juni 2016. De katholieken droegen ruim € 6 miljard af en de lutheranen bijna € 5,4 miljard. In 2014 was de opbrengst met bijna € 11 miljard iets minder. Het kerkelijk inkomen groeide ondanks teruglopende ledentallen. De bijdragen die de (werkende) kerkleden afdragen, zijn in Duitsland wettelijk vastgelegd en liggen tussen 8 en 9 procent van de loon- en inkomstenbelasting. Het geld wordt geïnd door de overheid die het doorsluis aan de kerken. De belasting is goed voor ongeveer 75 procent van de kerkelijke inkomsten. Behalve in Duitsland bestaat deze kerkbelasting ook in Zwitserland, Oostenrijk, Denemarken en Zweden.

Hoe is te zien dat een avondmaalsbeker luthers is?

Het Reformatorisch Dagblad van 7 juli 2016 meldt dat lutherse gemeenten bij de viering van het heilig avondmaal vaak eeuwenoude bekertjes en schalen gebruiken. Maar dit gerei had nog een functie, ontdekte ds. M. L. van Wijngaarden. Het liet zien wie de lutheranen zelf waren. De predikant van de evangelisch-lutherse gemeente in Rotterdam promoveerde op 8 juli 2016 aan de Universiteit Utrecht op de studie "Schitterende getuigen. Nederlands luthers avondmaalsgerei als identiteitsdrager van een godsdienstige minderheid" (uitg. Eburon, Delft). Wie in de zeventiende eeuw een kerk in de Nederlanden binnenstapte, kon aan de viering van het avondmaal zien of de mensen gereformeerd of luthers waren. In lutherse gemeenten kregen de kerkgangers brood en wijn persoonlijk uitgedeeld, terwijl in gereformeerde kerken beker en schaal rondgingen. Lutheranen gebruikten bovendien steeds minder vaak een formulier; het avondmaal werd onderdeel van een klassieke liturgische viering.

In de Augsburgse Confessie, de lutherse geloofsbelijdenis, staat dat Christus waarachtig aanwezig is in brood en wijn. "Daardoor stond het avondmaal hoog in aanzien", zegt ds. Van Wijngaarden. "Brood en wijn werden persoonlijk uitgedeeld. In de gereformeerde traditie wordt de aanwezigheid van Christus vooral geestelijk of symbolisch opgevat. Dat leidde tot een ander avondmaalsgebruik."

Dat is ook terug te zien in het avondmaalsgerei. Gereformeerden gebruikten aanvankelijk vooral tinnen bekertjes en borden, lutheranen zilveren kelken en kleine schalen op een hoge voet. Daar lagen de ouwels op. "In de ogen van de gereformeerden deden die vormen echter te veel denken aan de eucharistie in de Rooms-Katholieke Kerk. Maar voor de lutheranen pasten die goed bij het idee van de "presentia realis", de aanwezigheid van Christus in brood en wijn." Wat de luthersen wel van de gereformeerden overnamen, was de

frequentie van de avondmaalsviering. Terwijl het in lutherse gebieden zoals Duitsland en Scandinavië gewoon was om wekelijks het heilig avondmaal te gebruiken, gebeurde dat in de Nederlanden slechts zo'n vier keer per jaar. Ds. Van Wijngaarden denkt dat dit komt doordat de lutheranen in de Nederlanden een minderheid vormen. "De lutherse migranten die naar ons land kwamen, werden geconfronteerd met wat hier de gewoonte was. Daar pasten ze zich bij aan."

De hervormden benadrukten in de negentiende eeuw het protestantse karakter van het vaderland. De lutheranen deden daar volop aan mee, aldus de predikant uit Rotterdam. "Dat zie je terug in de avondmaalsviering. De ouwel verdween en gemeenten schaften bekertjes aan. Dat was geen theologische maar een strategische keuze: de kelk deed te veel herinneren aan de eucharistie en lutheranen wilden laten zien dat ze ook goede protestanten waren." Op al die nieuwe bekertjes lieten de lutheranen vaak een tekst graveren: "Deze beker is bestemd voor de lutherse gemeente in (...)." Ds. Van Wijngaarden: "Vóór 1830 lieten de lutheranen weten dat ze protestants waren en zeker niet rooms-katholiek. Daarna benadrukten ze dat ze protestants waren, maar niet calvinistisch."

De lutherse gemeenten oriënteerden zich opnieuw op de avondmaalsleer van Maarten Luther. „Ze gingen het avondmaal vaker vieren dan een paar keer per jaar“, aldus ds. Van Wijngaarden.

■ Nicolaaskerk Herbaijum in handen van oecumenisch werkverband

De Nicolaaskerk in het Friese Herbaijum is sinds eind juni 2016 eigendom van het Frysk Oekumenysk Wurkferbân Hjerbeam, een stichting die de Friese taal in de kerken en de samenwerking met kerken wil bevorderen, zo meldt het Reformatorisch Dagblad van 30 juni

2016. Het werkverband kerkt al meer dan veertig jaar in de voormalige hervormde kerk. Deze kerk wordt sinds de jaren zeventig niet meer door de hervormde gemeente gebruikt.

Op initiatief van de classis Franeker is nu besloten dat het bedehuis en de inventaris plus 3 hectare landbouwgrond door de hervormde gemeente voor het symbolische bedrag van € 1 worden overgedragen aan het werkverband. De hervormde gemeente bestaat eigenlijk alleen nog maar op papier, want zij heeft 12 adressen en nog één ambtsdrager.

De Nicolaaskerk in het Friese dorp verkeert nog in een goede staat. Eén keer in de veertien dagen vindt er op zondag een dienst plaats, die door gemiddeld 50 kerkgangers bezocht wordt.

■ Restauratie plafond hervormde kerk Oene

Het Reformatorisch Dagblad van 11 augustus jl. meldt dat de plafondschilderingen in de zuidbeuk van de hervormde kerk in Oene een opknappbeurt krijgen. Medewerkers van Bouwhuis & Journée (Arnhem en Deventer) voeren de werkzaamheden uit. Men is bezig met het verwijderen van oude (kalk)lagen, waarbij voorzichtig te werk wordt gegaan om de originele beschilderingen niet te beschadigen. De beschilderingen dateren uit de veertiende of vijftiende eeuw. Ruim vijftig jaar geleden zijn ze op sommige plekken bijgeschilderd. Op deze plekken wordt het cement tot op de kale steen weg gebikt en opnieuw gestukadoord. Dit stucwerk is lichter van kleur dan voorheen, om de oorspronkelijke kleurmotieven duidelijker te laten uitkomen. Daarna worden de oorspronkelijke kleurmotieven hier en daar bijgewerkt met nieuwe verf. De restaurateurs willen de oorspronkelijke plafondschilderingen onbewerkt laten: alleen daar waar het nodig is, worden ze bijgewerkt.

De gemeente houdt haar diensten tijdens de restauratie gewoon in de kerk. Het monumentale Bätzorgel is ingepakt door Orgelmakerij Reil uit Heerde.

Omvangrijk boekwerk over grafcultuur in Friesland

Sneek, Fries Scheepvaart Museum, rouwbord

Hallum, rouwkas

Hallum, rouwkas voor Gysbert Arentsma van Idsinga

Rook Belder

In het najaar van 2015 verscheen bij de Friese Pers Boekery een 668 pagina's omvattend boekwerk getiteld "Dag, mijn lieve moeder, Grafcultuur in Friesland", van de hand van Peter en Klaske Karstkarel. Hierin brengen zij de grafcultuur in Friesland in kaart. De aanleiding hiervoor was het bezoek dat zij op 2 september 2006 aan de begraafplaats Brongerga in de buurt van Heerenveen brachten, waarbij hun oog viel op een kleine steen en op de grafplaat de woorden "Dag, mijn lieve moeder". En omdat bij de Friese Pers Boekery al geruime tijd plannen bestaan een boek over de grafcultuur in Friesland uit te geven, besluiten de Karstkarels daarvan nu werk te gaan maken.

Sinds het najaar van 2015 is er een dik, rijk geïllustreerd boekwerk met 1.200 foto's. De auteurs hebben ruim 480 kerkhoven en begraafplaatsen en vele honderden kerken bezocht. Zij zijn op zoek gegaan naar de grafcultuur: de bijzondere oude zerken, de epitafen, rouwkassen en rouwborden in kerken. Elementaire sarcofagen, lijkkasten van zandsteen en de vroegste grafbedekking. En de eerste gotische grafzerken van hardsteen met versiering en vanaf ongeveer 1530 de zerken in renaissancevorm.

Zerken met architectuurportieken met klassieke symbolen, personificaties en portretzerken die tussen 1540 en 1620 in Friesland zijn vervaardigd, maar in heel Europa hun weerga niet kennen. Ook grafpoëzie, waarvan zij vele honderden gedichten vonden, wekte de belangstelling van de Karstkarels. Men trof oude trommels met kunstbloemen aan die als groet en als laatste eer bedoeld waren

Rouwborden en rouwkassen
In de Friese kerken komen de

rouwborden en rouwkassen in de loop van de zeventiende eeuw voor. Rouwborden en rouwkassen hebben dezelfde betekenis: zij herdenken de doden. Altijd voor leden van adellijke en patricische families of andere leden van de dorps- of stadselite. De meestal ruitvormige rouwborden zijn bescheiden van afmeting. De veel grotere rechthoekige rouwkassen zijn oorspronkelijk tegen de kerkmuur nabij het graf van de overledene geplaatst. Zij waren te zwaar om in een lijkkoets te worden megedragen. De rechthoekige kassen met dikwijls een getoogde bekroning of een fronton zijn meestal van sierlijke zuilen aan weerszijden van het centrale paneel voorzien.

Voor het vervoer van doodskisten van het huis van de overledene naar de kerk en van de kerk naar de begraafplaats werden en worden doodsbaren gebruikt. Uit een aantal plaatsen in de Zuidwesthoek van Friesland, waar de decoratieve interieurkunst lang heeft gebloeid en in Hindeloopen nog floreert, zijn fraaie gildebaren met schilderijen op de zijschotten bewaard gebleven. Ze zijn te zien in o.a. de Gertrudiskerk van Workum, het Fries Scheepvaart Museum in Sneek en in de timmermanswerkplaats van Ferwoude.

De boerenbaar in Workum laat op de ene zijde de veehouderij zien met een hooioogst en veel vee en op de achtergrond het prospect op Workum met de hoog oprijzende Gertrudiskerk. Daarnaast zijn er: een grote baar voor de zilver- en grofsmeden, een grote baar voor apothekers en heelmeesters (1781), een grote baar (1791) voor de vaklieden in het bouwvak, timmerlieden, metselaars, molenmakers, glaszetters en schilders.

De doodsbaren van het vissersgilde van Stavoren en die van het schip-

Het koor van de kerk in Buitenpost wordt gedomineerd door rouwborden en rouwkassen

persgilde van Makkum, zijn ten toon gesteld in het Fries Scheepvaart Museum in Sneek.

Vooraf wanneer er besmettelijke ziekten uitbraken, werd aangedrongen op de noodzaak tot het begraven op veilige hygiënische plaatsen. In 1825 werd al bepaald dat elk kerkhof en begraafplaats een schijndodenhuis, meestal baarhuis(je) genoemd, moest hebben, maar pas in 1872 werd dit wettelijk verplicht gesteld. Op 28 augustus 1827 volgde het bevel van de koning dat alle plaatsen met meer dan duizend zielen een begraafplaats buiten de bebouwde kom moesten inrichten en vanaf 1 januari 1829 mocht er niet meer binnen de steden begraven worden. In 1869 werd de Wet op de lijkbezorging uitgevaardigd waarin een aantal bepalingen over het begraven werd voorgeschreven

Grafkelders en grafvelden

Verder beschrijven de Karstkarels uitvoerig de grafkelders en grafvelden. In kerken lieten veel adellijke en patricische families grafkelders aanbrengen die dan met een fraai bewerkte zerk werden afgedekt. De eerst bijgezette doden kregen alle ruimte op de zerk. Voor de latere families was er steeds minder plaats in de kelder en op de zerk. In Friese kerken zijn vele tientallen van deze kelders. Ze zijn zelden te bezoeken behalve die van Wieuwerd, waar nu nog vier mummies in de grafkelder liggen opgebaard.

Op de algemene begraafplaats van Sint-Annaparochie is door de belangrijke Bildtse boerenfamilie Wassenaar een grafkelder gesticht. Deze bestaat uit een groot met een ijzeren hek omgeven perk met wit grind.

Er zijn op veel kerkhoven en begraafplaatsen door belangrijke families hele velden gereserveerd voor hun doden. Bekende gravenvelden zijn die van de Sminia's, de groep graven van de familie Thoe Schwarzenberg en Hohenlansberg. Van de uitgebreide familie Lycklama á Nijeholt, zijn op veel plaatsen graftekens te vinden. Op het kerkhof van Beetsterzwaag is een groot gravenveld voor de familie Van Harinxma Thoe Slooten en een klein veld voor de familie Van Teyens te vinden.

Op veel kerkhoven en begraafplaatsen vallen al dan niet omhakte gravenvelden op van andere families, soms gegroepeerd in rijen of lopers.

Kerkhoven en begraafplaatsen

Het boek besteedt 135 pagina's aan het hoofdstuk kerkhoven en

Rooms-katholieke begraafplaats te Heerenveen

Lemmer, Tacozijl, de Joodse begraafplaats

begraafplaatsen. Maar omdat Friesland ruim 480 dodenakkers heeft, kunnen in dit hoofdstuk niet alle kerkhoven en begraafplaatsen worden besproken. De auteurs merken op dat in de steden die na 1827 begraafplaatsen hebben aangelegd het kerkhof meestal geruimd is.

Onder de vele beschreven begraafplaatsen wordt ook het Stryper kerkhof genoemd dat ten zuiden van Midsland (Terschelling) ligt. De kerk is in 1569 door de Watergeuzen verwoest en niet meer opgebouwd, maar het kerkhof is tot in de negentiende eeuw in gebruik gebleven. Nu staan er nog enkele grafpalen maar in 1666 moeten het er veel meer geweest zijn volgens de sage van het 'Stryper wyfke'. Toen Engelse soldaten in 1666, na West-Terschelling in brand te hebben gestoken naar het oosten oprukten, zagen ze in de verte iets vreemds. Ze vroegen een oud vrouwtje wat het

mocht zijn. Zij antwoordde: "Ze staan er bij honderden, maar ze liggen er bij duizenden". De Engelsen meenden dat het om soldaten ging en trokken zich terug.

Zoals dat ook bij de joden het geval was, bestond er ook bij de rooms-katholieken behoefte eigen begraafplaatsen te stichten. Soms stelde men zich tevreden met een eigen rooms-katholieke afdeling op een algemene begraafplaats. Van de speciaal voor rooms-katholieke gestichte dodenakkers is het kerkhof van Steggerda uit 1839 het oudst.

Ook zijn er in Friesland nog elf joodse begraafplaatsen. Die van Workum is de oudste begraafplaats (1664) en die van Leeuwarden is veruit de grootste.

Slachtoffers

Aparte hoofdstukken zijn gewijd aan graven voor onder anderen schipbreukelingen, slachtoffers van

Elsloo, stèles voor Jantje de Jong en Lenze Waldus

ziekten en kindersterfte, van verkeersongevallen en allerlei andere ongelukken. Door bommen die geallieerden per vergissing of foutief afwierpen tijdens de Tweede wereldoorlog zijn burgerslachtoffers gevallen.

Ook hieraan is een afzonderlijk hoofdstuk besteed. Dat is ook het geval voor slachtoffers die verdronken zijn bij ijsongelukken.

Verder staan er in het boek zijn aparte hoofdstukken over grafpoëzie, materiaalgebruik, vormen en stijlen, doodssymboliek, grafstromels, hekken van begraafplaatsen en korstmossen op kerkhoven en begraafplaatsen.

Het boek eindigt met een hoofdstuk over het beheer en restauratie. Op de meeste kerkhoven en begraafplaatsen ziet de aanleg met paden en zomen er verzorgd uit,

maar kunnen de grafmonumenten wel beter worden onderhouden, zo stellen Peter en Klaske Karstkarel. En juist op gesloten begraafplaatsen laat dit onderhoud door nabestaanden wel eens te wensen over. Maar verreweg de meeste kerkhoven en begraafplaatsen worden voldoende onderhouden. Dat geldt ook voor specifieke onderdelen, zoals hekwerken, beplanting en lijkhuisjes.

“Dag, mijn lieve moeder” – Grafcultuur in Friesland” neemt de lezer mee op een indrukwekkende reis door de provincie Friesland. Een reis die geen eindpunt kent, maar juist het begin is van een imposante kennismaking met de grafcultuur in Friesland.

Het boek is te koop voor € 39,95 bij de Friese Pers Boekery in Leeuwarden. ISBN 978 90 330 00478, www.friesepersboekery.nl.

Oudkerk, de grafheuvel van Van Sminia-Scheltinga

■ Prachtige kerktoeren voor Idskenhuisen

Het Friesch Dagblad van 26 augustus jl. meldt dat de restauratie van de protestantse kerk in Idskenhuisen op 25 augustus 2016 werd bekroond met het terugplaatsen van de kerktoeren op de voormalige gereformeerde kerk. Het dorp heeft zijn beeldmerk terug dankzij giften uit de gemeenschap en de regio.

Al bijna een jaar is de protestantse gemeente Op 'e Noed, waar de dorpen Sint Nicolaasga, Tjerkgaast en Idskenhuisen onder vallen, bezig met de restauratie van de uit 1889 daterende kerk. "De hele kerk moest van binnen en buiten worden aangepakt. Er is een nieuw kerkdak gekomen, een nieuwe vloer met vloerverwarming. De indeling is multifunctioneel van opzet", vertelt Wico Koolstra, voorzitter van het college van kerkrentmeesters. Een tegenvaller was dat de kerktoeren van binnen verrot bleek te zijn. Idskenhuisen was één van de Friese kerken die in 2000 getroffen werd door een storm. Het kon niet zo zijn dat de verbouwde kerk zonder toren verder moest, dus werd er een inzamelingsactie gehouden die € 20.000 opbracht. Giften van inwoners van Idskenhuisen en omgeving, maar ook van bedrijven, zorgden ervoor dat het vertrouwde beeld blijft. Het gebouw is op 25 september weer in gebruik genomen.

■ Toezegging aan SBKG Noord-Nederland van € 1,5 miljoen subsidie voor 60 kerkelijke gebouwen

Op 31 maart 2016 heeft de Stichting Beheer Kerkelijke Gebouwen Noord-Nederland de subsidieaanvragen ingediend bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) te Amersfoort. Het betreft subsidieaanvragen in de BRIM regeling die bedoeld zijn voor het in stand houden (onderhouden) van rijksmonumentale kerken, kerktoeren, klokkenstoelen, hekwerken en kerkhoven in de provincies Drenthe, Groningen en Friesland. Totaal betreft het € 1,5 miljoen

Protestantse kerk van Franeker

subsidie voor 60 kerkelijke gebouwen. De eigenaren dienen zelf ook een gelijk bedrag bijeen te brengen. Deze subsidie wordt verstrekt over een periode van zes jaar (2017-2022).

De subsidie is een welkome aanvulling op de onderhoudskosten voor de monumentale gebouwen. Zonder deze rijkssubsidie zijn de meeste eigenaren niet meer in staat de monumentale gebouwen te onderhouden. De subsidie is niet bedoeld voor restauratiewerkzaamheden.

Voor restauratiewerkzaamheden kunnen aanvragen bij de provincies ingediend worden.

Het is de eerste subsidietoekenning op aanvragen verzorgd door de SBKG Noord-Nederland. De SBKG Noord Nederland is door een fusie per 1 januari 2016 ontstaan uit de "Stichting Behoud Kerkelijke Gebouwen Groningen Drenthe" (SBKGD) en de "Stichting Behoud

Kerkelijke Gebouwen Friesland" (SBKGF). Beide stichtingen zijn vanaf 1982 al werkzaam voor kerkbesturen en eigenaren van kerkelijke monumenten.

De krachten zijn nu gebundeld om in een krimpende markt de eigenaren van kerkelijke monumenten nog beter en breder van dienst te kunnen zijn. Om deze reden is de naam ook gewijzigd van "Behoud" naar "Beheer".

Voor meer informatie: de heer Jouke Jongsma, directeur SBKG Noord-Nederland, tel. 06 1328 0255, e-mail; j.jongsma@sbkg-noordnederland.nl, aldus een persbericht van 1 september 2016 van de SBKG Noord-Nederland.

■ Protestantse pioniersplek voor randkerkelijken

Het Friesch Dagblad van 5 september jl. meldt dat drie wijkgemeenten van de protestantse gemeente Zoetermeer volgend jaar beginnen met een pioniersplek die zich op randkerkelijken richt. De gereformeerde Pelgrimskerkgemeente, de protestantse wijkgemeente de Oase en de protestantse wijkgemeente de Regenboog zijn dit jaar een samenwerkingsverband aangegaan. Behalve samenwerken willen de drie partijen ook nieuw elan creëren.

Zij starten daarom per 1 januari 2017 een missionair en spiritueel centrum voor rand- en onkerkelijken in de Pelgrimskerk. Daar organiseren ze gebedsbijeenkomsten en cursussen en lezingen over eigentijdse thema's. Ook wordt het voor niet-kerkelijke Zoetermeerders mogelijk om vanuit de Pelgrimskerk uitvaarten met een spiritueel accent te laten verzorgen. "In Zoetermeer zijn veel mensen die geen lid meer van een kerk zijn, maar wel de behoefte hebben om met anderen te praten over hun levensvragen", zegt mevr. Marga Schipper-Boven van de Regenboog- en de Pelgrimskerkgemeente.

De wijkgemeenten leveren vrijwilligers en een financiële bijdrage aan de pioniersplek, die De Pelgrim gaat heten. Van de Protestantse Kerk in Nederland ontvangt de pioniersplek waarschijnlijk een subsidie. Op zondag 4 september 2016 startte De Pelgrim met de erediensten.

Zeven jaar geleden begon de Protestantse Kerk in Nederland met het ontwikkelen van nieuwe geloofsgemeenschappen. Het is de bedoeling dat er eind dit jaar verspreid door het land honderd pioniersplekken bestaan.

■ Protestantse gemeente Middelburg stoot kerken af

De protestantse gemeente Middelburg (PGM) staat wegens de voortgaande ontkerkelijking twee van haar kerkgebouwen af, zo meldt het Reformatorisch Dagblad van 11 augustus jl. Het betreft de Oostkerk

MIJN KERK
VERBINDT

MIJN KERK
IN BALANS

KERK BALANS.nl
2017

en De Morgenster. De PGM heeft nu nog acht kerkgebouwen in gebruik. De vijf wijkgemeenten worden opgeheven en heringedeeld. Vanaf 1 januari a.s. worden er geen diensten meer in de Oostkerk gehouden. De PGM stoot het gebouw af en schenkt dat aan de Vereniging Hendrick de Keyser. Die wil de Oostkerk gaan gebruiken als ontmoetingsplaats voor alle Middelburgers, met concerten, markten en exposities. De kosten om deze herbestemming mogelijk te maken, zijn echter hoog. De Vereniging Hendrick de Keyser wil daarom een Zeeuws fonds oprichten en dat vullen met € 2.500.000. Zelf wil zij € 1.000.000 ophalen via sponsors en bedrijven. De PGM stort een half miljoen euro als bruidsschat. Ook de provincie Zeeland en de

gemeente Middelburg zouden ieder een half miljoen moeten bijdragen, maar onlangs werd bekend dat de provincie niet mee wil doen. Volgens Gedeputeerde Staten past het niet in het provinciale cultuurbeleid om geld beschikbaar te stellen voor het onderhoud van een kerkgebouw, ook al is dat een monument. De Oostkerk komt wel in aanmerking voor een restauratiesubsidie, stellen GS.

■ Handleiding voor kerkrentmeesters

Leverbaar is de 20e en herziene druk van de Handleiding voor kerkrentmeesters. Het boekje is een naslagwerk en verwijsgids voor iedereen die in dienst van de kerk bezig is met de facilitaire ondersteuning van het gemeentewerk.

De handleiding is verkrijgbaar via de webshop: www.kerkrentmeester.nl. Of per e-mail via info@kerkrentmeester.nl.

De kosten voor de handleiding zijn € 12,50 exclusief 6 pct. BTW en verzendkosten.

■ Hervormd Nunspeet krijgt nieuw kerkelijk centrum

De hervormde gemeente te Nunspeet krijgt een nieuw kerkelijk centrum, zo meldt het Reformatorisch Dagblad van 1 september 2016.

De nieuwe Wheme wordt in een U-vorm aan de Dorpskerk vast gebouwd. Het centrum dat 800 vierkante meter omvat, zal het kerkelijk bureau en RadioContact, de omroep van de hervormde gemeente, huisvesten.

Daarnaast is er ruimte voor onder meer nevendiensten, kinderoppas, toiletvoorzieningen en koffiedrinken na de kerkdienst. In de kelder komt een zaal voor jongeren. De nieuwe

Wheme wordt in dezelfde stijl als de kerk gebouwd, zodat de twee gebouwen één geheel vormen. De huidige Wheme dateert uit 1955, maar voldoet niet meer aan de eisen van deze tijd. De grond waarop dit gebouw staat, is verkocht aan de burgerlijke gemeente, die er een parkeerplaats gaat aanleggen.

■ Kerk Sint Nicolaasga

Het protestants kerkgebouw in St. Nicolaasga (Fr.), dat eigendom is van de protestantse gemeente Op é Noed, is in 1721/1722 gebouwd. Uit opgravingen is gebleken dat er voor deze kerk al eerder een kerk heeft gestaan, maar waarschijnlijk meer dan één, omdat er op het kerkhof, naast kloostermoppen, ook een tufsteen is gevonden. Die stenen werden omstreeks 1100 gebruikt bij kerkbouw. Het is dus zeker dat op deze plek een bedehuis heeft gestaan.

Het lijkt er op dat de kerk op een terp is gebouwd, maar dat is niet zo. De hoogte is een natuurlijke heuvel van zand en keileem, een z.g. gaast. Gaasten (denk aan: Gaasterland, maar ook aan Tjerkgaast) zijn opgestuwde hoogten ontstaan in een ijstijd in een ver verleden.

Het uurwerk op de koepeltoren, de z.g. dakruiter, heeft slechts één wijzer. In de toren wordt de klok nu elektronisch geregeld. Deze klok is van 1467, dus aanmerkelijk ouder dan de kerk. De klok is afkomstig uit de gesloopte kerk in Legemeer. In januari 1970 is er brand in de kerk geweest en is de kerk toen met een zacht materiaal hersteld. Van 2006 tot 2010 is de kerk in fasen gerestaureerd.

Het orgel is een Van Dam orgel uit 1901. Daarvoor stond er een orgel op een uitbouw aan de galerij.

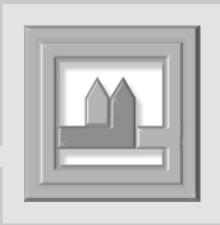
De protestante gemeente Op é Noed is in 2011 tot stand gekomen door fusie van de gereformeerde kerk van Idskenhuizen en de hervormde gemeente Tjerkgaast c.a., die een kerkgebouw in Tjerkgaast bezat en een kerkgebouw in Sint Nicolaasga.

■ Bliksemingslag in Grote Kerk Doesburg

Het Reformatorisch Dagblad van 6 september meldt dat in de Grote of Martinikerk in Doesburg op 4 september 2016, net voordat de kerkdienst begon, de bliksem is ingeslagen. "Er was een enorme knal en het brandalarm ging direct af", zegt Ernst Boesveld, voorzitter van het college van kerkrentmeesters van de protestantse gemeente te Angerlo-Doesburg. „Maar de schade lijkt erg mee te vallen.“

De klap kwam tien voor tien, tien minuten voor het begin van de kerkdienst, vertelt Boesveld. "De meeste kerkgangers komen hier vijf minuten voor het begin van de dienst naar de kerk. Er was dus maar een klein groepje in de kerk aanwezig. Die zijn erg geschrokken door de enorme knal. De bliksem ging door de leidingen heen en kwam zelfs tot aan de kansel. Het brandalarm begon direct te loeien. Daardoor kwam er een schrikreactie bij de kerkgangers. Omdat het erg hard regende, konden de mensen niet direct de markt op. Ze werden opgevangen onder de toren, waar ook de andere kerkgangers zich verzamelden die net naar de dienst kwamen."

De brandweer kwam er snel aan, maar heeft niets kunnen vinden, aldus Boesveld. "Er waren geen tekenen van brand. Alles functioneert nog, ook het historische Walckerorgel. We hebben dus geluk gehad. De dienst ging een half uur later door, enigszins verlaat."

Onderscheidingen van de VKB

GOUD MET BRILJANT

toegekend aan:

Hermanus Witter, Elburg, 50 jaar organist

H. Witter, Elburg

Gerrit Scheper, Nieuwe Pekela, 50 jaar organist

G. Scheper, Nieuwe Pekela

Isaac Nijman, Hilversum Regenboogkerk, 50 jaar organist

I. Nijman, Hilversum

GOUD

toegekend aan:

Martine van de Kuit, Lith en Oyen, 40 jaar organiste

M. van de Kuit, Lith en Oyen

Wally Hoekstra-Westerhuis, Minnertsqa, 40 jaar organist

ZILVER

toegekend aan:

Jurrien Hendrik Witvoet, Almelo, 25 jaar koster

J.H. Witvoet, Almelo

Hendrikus Adeodatus Mager, Deurne, 25 jaar ledenadministrateur

H.A. Mager, Deurne

Gerrit Nijkamp, Gorssel-Epse, 25 jaar organist

G. Nijkamp, Gorssel-Epse

Gerrit Jan Meurs, Ede, 25 jaar koster

G.J. Meurs, Ede

Gerrit Porte, Franeker, 29 jaar koster
Jacobus Dannenberg, Rijssen, 25 jaar collectant

G. Porte, Franeker

Evert Thiele, Schoonoord, 50 jaar administratie kerkblad

E. Thiele, Schoonoord

Hendrik Strootman, Klundert, 25 jaar organist

H. Strootman, Klundert

Margaretha Minette Kamminga-Olthof, Zuidhorn, 25 jaar organist

M.M. Kamminga-Olthof, Zuidhorn

BRONS

toegekend aan:

Grietje Jantina Oosterhuis, Groningen, 12,5 jaar koster

G.J. Oosterhuis, Groningen

Liekele Zijlstra, Opperdoes, 18 jaar koster

L. Zijlstra, Opperdoes

Insignes van de Protestantse Kerk in Nederland

ZILVER

toegekend aan:

Jan Meindert de Witte, Emmeloord, 29 diverse werkzaamheden

Johannes Willem Cornelis van Driel, Loenen Veluwe, 25 jaar predikant

J.M. de Witte, Emmeloord

■ Koninklijke onderscheiding voor Kerkbalansadviseur Bert van der Toorn

Veenoord, en sinds 2006 Kerkbalansadviseur van de Raad voor de Plaatselijke Geldwerving is. In die hoedanigheid heeft hij vele gemeenten ondersteund bij het organiseren van het Kerkbalans geldwervingsproces en is hij menige avond op pad geweest om kerkenraden in het noordelijke deel van het land te adviseren.

Ook vanuit de Raad Plaatselijke Geldwerving dus van harte gefeliciteerd!

*J. Schinkelshoek,
Voorzitter Raad voor de Plaatselijke
Geldwerving*

Op vrijdag 9 september 2016 ontving Kerkbalansadviseur Bert van der Toorn uit handen van de heer Arends, loco-burgemeester van Emmen, de versierselen behorende bij zijn benoeming tot Lid van de orde van Oranje Nassau. De onderscheiding werd hem opgespeld tijdens een korte plechtigheid na afloop van de Seniorenraadsvergadering van de gemeente Emmen, waarvan Bert een gewaardeerd bestuurslid is.

Bert van der Toorn is een zeer actieve vrijwilliger, die naast dit bestuurslidmaatschap een belangrijke rol vervult in de Zuiderkerk gemeente te Nieuw-Amsterdam-

Amersfoort Kandelaarkerk

Kaartenmakerstraat 18
2984 CB Ridderkerk
0180-41 46 00

Baileystraat 2a,
8013 RV Zwolle
038-785 19 77

Mussenberg 7
6049 GZ Roermond
0475-33 69 44

www.schaapsound.nl
info@schaapsound.nl

schaapsound

Een goede verstaanbaarheid in de kerk is niet altijd eenvoudig te realiseren. Door een veelheid aan akoestische factoren is het nodig een professionele en ervaren partner in te schakelen.

Schaapsound is dé leverancier op het gebied van kerkgeluids-installaties, projectie en videoapparatuur en moderne oplossingen voor de kerkteléfono.

Niet alleen door jarenlange ervaring in honderden kerken, maar ook door ons specialisme in het zelf ontwikkelen van hoogwaardige, innovatieve producten. Zo kunnen we optimaal inspelen op uw specifieke situatie.

Inrichten van Kerken
Bij restauratie, renovatie en nieuwbouw

PIM VAN DIJK DESIGNS

Dorpskerk Bathmen

www.pimvandijkdesigns.nl tel: 0575-528803

Bij kerkelijkdrukwerk.nl kunt u o.a. een kerkblad, liturgie, flyer of poster laten drukken. Vaste lage prijzen en geen verzendkosten. Productie in eigen huis en binnen 24 uur gereed.

vraag de speciale kortingscode aan. Ga naar kerkelijkdrukwerk.nl/actie

UW KERKBLAD GRATIS GEDRUKT

Kerkelijk DRUKWERK.NL

Achterwetering 31, Schoonhoven | 0182 - 305200

VELLEMA TORENUURWERKEN

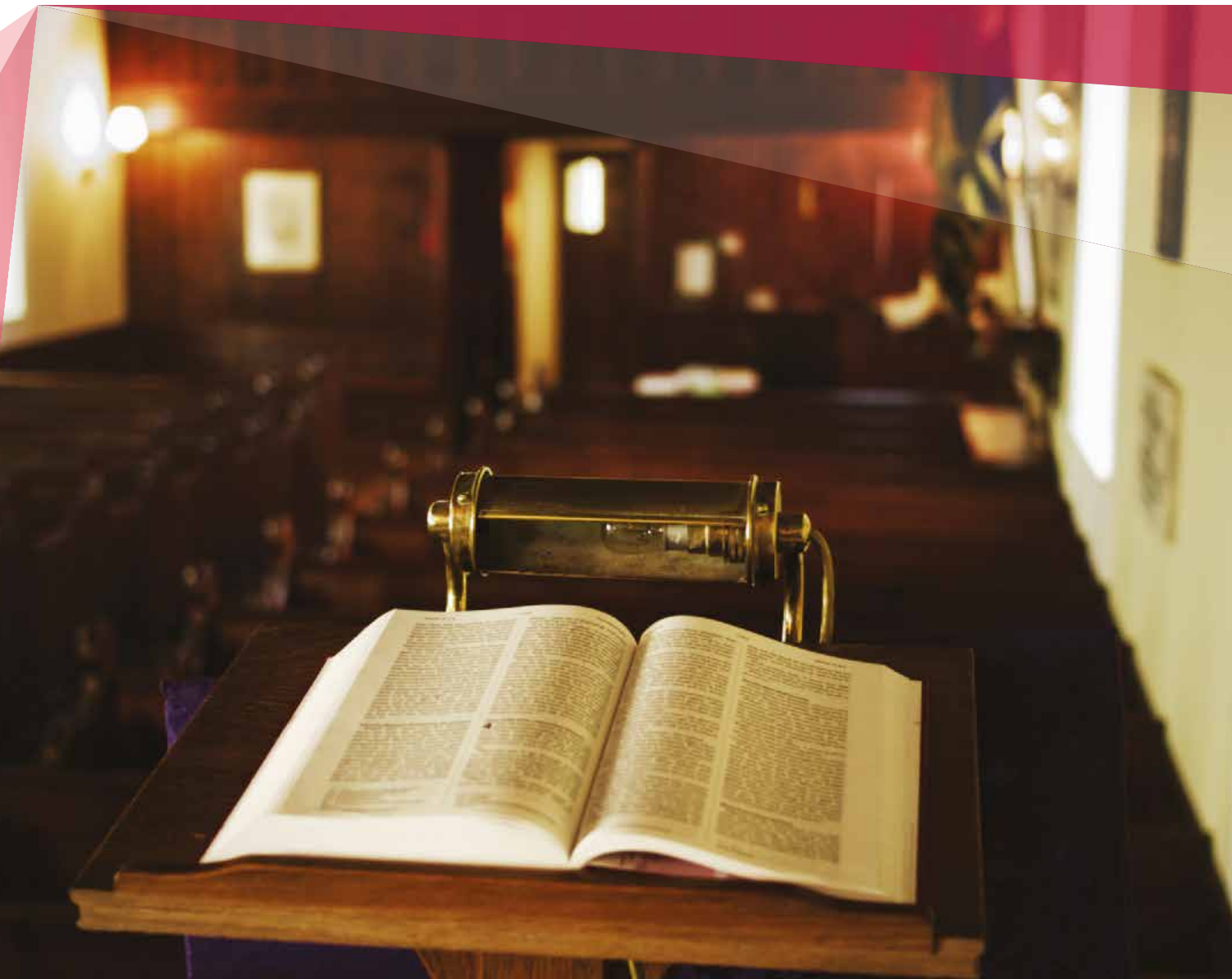
Vellema Torenuurwerken is al meer dan zestig jaar gespecialiseerd in reparatie, restauratie en periodiek onderhoud van (monumentale) torenuurwerken en klokken. Vellema combineert kennis en respect voor historische- en monumentale waarde met de vele mogelijkheden van toepassing van eigentijdse (automatiserings)technieken.

Kijk op onze website voor meer informatie of bel ons voor een vrijblijvende afspraak: **0518 43 22 99**.

VELLEMA TORENUURWERKEN

VELLEMA. PASSIE VOOR MENS EN TECHNIEK.

VELLEMA TORENUURWERKEN - GRIENEDYK 48 - HALLUM - WWW.VELLEMA.NL

De VKB biedt in samenwerking met Marsh en Mercer een breed assortiment aan verzekeringen. Deze verzekeringen zijn op maat gemaakt voor de VKB-leden en hebben zeer scherpe premies. Op de internetsite www.vkb-verzekeringen.nl kunt u verzekeringen afsluiten, schaden melden en informatie handig terugvinden. Voor gemeenten, betrokken medewerkers, predikanten, maar ook vrijwilligers zijn adequate verzekeringen beschikbaar. De meeste VKB-leden maken al gebruik van onderstaande verzekeringen:

Marsh:

- bestuurdersaansprakelijkheidsverzekering
- brandverzekering
- fraude- en berovingverzekering
- wettelijke aansprakelijkheidsverzekering
- rechtsbijstandverzekering
- werkgeversaansprakelijkheid

Mercer:

- groepsreis/ongevallenverzekering
- ongevallenverzekering voor vrijwilligers
- persoonlijke ongevallenverzekering
- vervangingsverzekering predikanten
- verzuimverzekering
- WGA-gatverzekering
- zorgverzekering

Uw contactpersoon Dimfie van Sundert | 010 - 4060520 | info.vkb@mmc.com**Uw contactpersoon**Sai Fong Lam | 010 - 4060962 | info.vkb@mmc.com

Donatus

het vertrouwde verzekeringsloket van A tot Z

Voor kerken en kerkelijke gebouwen heeft Donatus een aantal specifieke verzekeringsproducten ontwikkeld. Ook voor kerkelijke werkers in loondienst en kerkelijke vrijwilligers heeft Donatus verzekeringen op maat. Bijvoorbeeld:

- + aansprakelijkheid en rechtsbijstand
- + auto/verkeersschade
- + CAR-verzekering
- + inboedel/inventaris
- + kerkgebouwen, pastorieën en woonhuizen
- + kostbaarheden
- + milieuschade
- + monumenten
- + ongevallen vrijwilligers
- + orgels
- + verenigingsgebouwen
- + ziekengeld
(loondoorbetaling bij ziekte)
- + ziektekosten/zorgverzekering

Graag informeren wij u nader. Bel ons gerust voor een informatiefolder of een afspraak. Ook kunt u via onze website vrijblijvend een offerte aanvragen.

Donatus

Dé kerken- en monumentenverzekeraar

www.donatus.nl tel. 073 - 5221700

VERENIGING VOOR
KERKRENTMEESTERLIJK
BEHEER IN DE PKN

BELANGENBEHARTIGING • DIENSTVERLENING • KENNIS INSTITUUT

De Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer is de organisatie van beheerders in de Protestantse Kerk in Nederland. De VKB zorgt voor de belangenbehartiging en de dienstverlening voor haar leden.

Daarnaast is de Vereniging een kennisinstituut ten dienste van kerkrentmeesters en alle andere beheerders in de Kerk. De VKB beschikt daartoe over veel kennis en ervaring op het gebied van geldwerving, gebouwen en monumenten, beheer van begraafplaatsen, verzekeringen, enz.

De VKB weet wat er speelt in de kerk en in de wereld daar omheen. Zij weet wat kerkelijke gemeenten nodig hebben en zoekt daar betaalbare oplossingen voor. Protestantse gemeenten, Hervormde gemeenten, Gereformeerde kerken en Evangelisch-Lutherse gemeenten, maar ook externe relaties die binnen de doelstellingen van de Vereniging vallen, kunnen gebruik maken van de volgende diensten van de VKB:

- **MAATWERK IN VERZEKERINGEN:**
nu al ruim 6000 verzekeringen, ondergebracht bij Marsh/Mercer, voor WA, bestuurdersaansprakelijkheid, rechtsbijstand, ongevallen, fraude en beroving, vervanging van predikanten, zorg en inkomen, inkomensverzekeringen onder op maat gemaakte polisvoorwaarden en tegen uiterst scherpe premies.
- **STEUN BIJ GELDWERFING:**
al het materiaal voor de actie Kerkbalans, eigen folders en brochures voor uw gemeente, advies voor de plaatselijke geldwerving.
- **ADVIEZEN VOOR BEHEERDERS:**
over kerktorens, orgels en kerkverwarming, belastingwetgeving en beheer van kerkelijke begraafplaatsen.
- **PUBLICATIES:**
handleiding voor kerkrentmeesters, modellen voor plaatselijke regelingen, overeenkomsten en tarieven.
- **ONDSCHIEDINGEN VOOR VRIJWILLIGERS:**
draaginsignes en speldjes bij jubilea van kerkelijke medewerkers.

VKB - IN DIENST VAN DE KERK

Centraal Bureau Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer
in de Protestantse Kerk in Nederland
Nicolaas Maessingel 271D, 3311 KS Dordrecht
Postadres: Postbus 176, 3300 AD Dordrecht.
Telefoon: 078 - 639 36 66, Fax: 078 - 631 59 49
E mail: info@kerkrentmeester.nl
Website : www.kerkrentmeester.nl